

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

FILOZOFSKI FAKULTET

ODSJEK ZA PEDAGOGIJU

**KARAKTERISTIKE I POTREBE ČLANOVA  
JEDNORODITELJSKIH OBITELJI: PERSPEKTIVA  
STRUČNJAKA U USTANOVAMA RANOG I  
PREDŠKOLSKOG ODGOJA**

**Diplomski rad**

Marina Pavlović

Zagreb, 2018.

Sveučilište u Zagrebu  
Filozofski fakultet  
Odsjek za pedagogiju

**KARAKTERISTIKE I POTREBE ČLANOVA JEDNORODITELJSKIH OBITELJI:  
PERSPEKTIVA STRUČNJAKA U USTANOVAMA RANOG I PREDŠKOLSKOG  
ODGOJA**

Diplomski rad

Marina Pavlović

Mentorica: doc. dr. sc. Barbara Kušević

Zagreb, 2018.

# Sadržaj

<b>1. Uvod.....</b>	<b>1</b>
<b>2. Određenje pojma obitelji.....</b>	<b>3</b>
<b>3. Jednoroditeljske obitelji .....</b>	<b>6</b>
3.1. Terminološko određenje jednoroditeljske obitelji.....	6
3.2. Pojavnost jednoroditeljskih obitelji u Hrvatskoj i svijetu .....	8
3.3. Razvoj društvenih stavova prema jednoroditeljskim obiteljima .....	9
3.4. Društvena podrška jednoroditeljskim obiteljima.....	11
<b>4. Suradnja stručnjaka u ustanovama ranog i predškolskog odgoja s jednoroditeljskim obiteljima.....</b>	<b>14</b>
4.1. Percipiranje karakteristika članova jednoroditeljskih obitelji .....	16
4.2. Percipiranje potreba članova jednoroditeljskih obitelji .....	22
<b>5. Empirijsko istraživanje.....</b>	<b>28</b>
5.1. Određenje problema istraživanja .....	28
5.2. Postupci i instrumenti .....	29
5.3. Uzorak .....	30
5.4. Način provođenja istraživanja .....	31
5.5. Obrada podataka .....	32
<b>6. Analiza rezultata i rasprava .....</b>	<b>34</b>
6.1. Karakteristike članova jednoroditeljskih obitelji.....	34
6.2. Specifične potrebe članova jednoroditeljskih obitelji .....	41
6.3. Uloga odgajatelja u pružanju podrške jednoroditeljskim obiteljima.....	44
<b>7. Zaključak .....</b>	<b>51</b>
<b>8. Literatura .....</b>	<b>54</b>
<b>9. Prilozi.....</b>	<b>60</b>

## **Karakteristike i potrebe članova jednoroditeljskih obitelji: perspektiva stručnjaka u ustanovama ranog i predškolskog odgoja**

### **Sažetak**

*Ovaj rad proučava što odgajatelji, koji su imali iskustvo suradnje s jednoroditeljskim obiteljima, misle o karakteristikama i mogućim potrebama njezinih članova. Teorijski dio rada pokušava objasniti negativne stavove društva prema jednoroditeljskim obiteljima kao i pojavu stereotipa u percepciji pedagoških stručnjaka. Ističu se najčešće stereotipne karakteristike koje stručnjaci mogu imati prema roditeljima i njihovoj djeci. Također, nudi se sustavan pregled mogućih specifičnih potreba jednoroditeljskih obitelji u suradnji s ustanovom. Cilj empirijskog dijela rada bio je utvrditi kako odgajatelji u ustanovama ranog i predškolskog odgoja razumiju karakteristike članova jednoroditeljskih obitelji i specifične potrebe koje ti članovi mogu imati u suradnji s ustanovom. Rezultati empirijskog dijela rada govore o odsustvu stereotipa u percepciji roditelja i djece iz jednoroditeljskih obitelji, unatoč nešto nižim procjenama dječjih karakteristika. U prepoznavanju potreba, odgajatelji su najmanje osvijestili važnost suradnje s oba roditelja, kod jednoroditeljskih obitelji nastalih razvodom, kao i potrebu za većom inkluzivnošću vlastite prakse. Isto tako, odgajatelji su slabo informirani o izvorima podrške koju obitelji mogu dobiti izvan ustanove. Zbog svega navedenog, smatra se da bi dodatna znanja o ovoj tematici bilo korisna odgajateljima.*

**Ključne riječi:** stereotipne percepcije jednoroditeljskih obitelji, podrška stručnjaka roditeljima, kvaliteta suradnje s roditeljima u dječjem vrtiću

## **Characteristics and needs of the members of single-parent families: experts' perspective in institutions of early and pre-school education**

### **Summary**

*This paper examines what educators, who have experience of co-operation with members of single-parent families, think about their characteristics and possible needs. The theoretical part of the paper tries to explain the negative attitudes of the society towards single-parent families as well as the appearance of stereotypes in the perspective of pedagogical experts. The most common features of stereotypes which experts have towards children and their families are emphasized. There is also a systematic overview of possible specific needs of single-parent families in collaboration with the institution. The aim of the empirical part of the paper was to determine how educators in institutions for early and pre-school education understand the characteristics of the members of single-parent families and specific needs which those members may have in co-operation with the institution. The result of the empirical part of this paper indicate the absence of stereotypes in the perception of parents and children from single-parent families, despite some lower estimates of children's characteristics. In recognizing the needs of single-parent families, experts are the least aware of the importance of cooperation with both parents in single-parent families that arise from divorce, and the need for greater inclusiveness of their own practice. Likewise, educators are poorly informed about the sources of support that families can get outside the institution. It can be concluded, considering all the mentioned facts, that additional knowledge about this topic would be very useful to educators.*

**Keywords:** stereotypical perceptions of single-parent families, experts' support for parents, quality of cooperation with parents in kindergarten

## 1. Uvod

Dvoroditeljska obitelj i dalje je najzastupljenija obiteljska struktura u Republici Hrvatskoj. Međutim, prateći različite društvene promjene, obitelj je i sama doživjela transformacije u svojoj strukturi, ulogama, vrijednostima i sl. Izmijenjena obiteljska struktura tako je postala sve češće pravilo, a sve rjeđe iznimka. Uz tradicionalnu nuklearnu obitelj, u Hrvatskoj jednoroditeljska obitelj bilježi najveći porast. (Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, 2018c). Iako jednoroditeljske obitelji nisu nov fenomen, od samih početaka izložene su brojnim negativnim stavovima društva. Oni se najčešće odnose na karakteristike njezinih članova, roditeljske kompetencije i kvalitetu odnosa u jednoroditeljskim obiteljima. Ono što osobito zabrinjava je pojava stereotipa u stručnjačkoj percepciji obitelji o kojoj govore brojni autori (Santrock i Tracy, 1978; Ganong i sur., 1990; Hetherington i Stanley-Hagan, 2002; Raboteg-Šarić i sur., 2003; Guttmann i sur., 2008; Larrabee i Kim, 2010; Raboteg-Šarić i Pećnik, 2010; Maleš i Kušević, 2011; Amato, 2012; Shema, 2015 i dr.), a osobitu opasnost predstavljaju oni stereotipi kojih stručnjaci nisu niti svjesni. Uvjerenja stručnjaka da je jedna obiteljska struktura sama po sebi optimalna dovode do diskriminacije ili nevidljivosti drugih obiteljskih struktura u odgojno-obrazovnom sustavu, dok je za ostvarivanje kvalitetnog pedagoškog odnosa s djecom te aktivne suradnje s roditeljima nužno prepoznavanje različitih obiteljskih struktura s kojima se stručnjaci svakodnevno susreću u radu, prepoznavanje specifičnih karakteristika njihovih članova, mogućih potreba koje imaju u suradnji s ustanovom te, u konačnici, isticanje potencijala koje svaka obitelj ima.

Odgajatelji, koji se u svome radu svakodnevno susreću s raznolikim obiteljskim strukturama i nose sa svakodnevnim izazovima u suradnji s roditeljima i djecom, predstavljaju osnovni fokus ovog rada, čiji je opći cilj istražiti prisutnost negativnih stavova u percepciji karakteristika članova jednoroditeljskih obitelji kod stručnjaka u ustanovama ranog i predškolskog odgoja. Isto tako, želi se istražiti kako se navedeni stavovi mogu odraziti na kvalitetu suradnje koju odgajatelji imaju s roditeljima, odnosno u radu s djecom.

Da bi se postigao željeni cilj, u prva tri poglavlja postavljen je teorijski okvir rada. Najprije su prikazana terminološka određenja *obitelji* i *jednoroditeljske obitelji*, a zatim su navedeni različiti oblici jednoroditeljske obitelji. Nadalje, u trećem je poglavlju objašnjeno kako su se društveni stavovi prema jednoroditeljskim obiteljima mijenjali tijekom vremena te na koje načine društvo može pružiti podršku jednoroditeljskim obiteljima i utjecati na

promicanja njihovog boljeg položaja u društvu. Posljednjim poglavljem teorijskog okvira (četvrto poglavlje) razmatranje se usmjerava na ulogu stručnjaka u suradnji s jednoroditeljskim obiteljima, stručnjačku percepciju karakteristika članova jednoroditeljskih obitelji te kako se te percepcije odražavaju na kvalitetu njihovog rada. Nadalje, istaknute su specifične potrebe koje članovi jednoroditeljskih obitelji mogu imati u suradnji s ustanovom te objašnjeni mogući načini na koje odgajatelji mogu poboljšati vlastitu praksu. Empirijski dio rada (peto i šesto poglavlje) na uzorku od trinaest odgajateljica istražuje stavove odgajatelja prema jednoroditeljskim obiteljima, karakteristike članova jednoroditeljskih obitelji koje uočavaju, specifične potrebe koje prepoznaju te, u konačnici, koliko sebe vide odgovornim za pružanje pomoći i podrške roditeljima i djeci. Zaključni dio rada (sedmo poglavlje) analizira implikacije samog istraživanja za pedagogijsku znanost i praksu, ograničenja rada te smjernice za buduća istraživanja.

Osobni interes za odabir ove tematike jest postojanje vlastitog iskustva rada kao odgajateljice, tijekom kojeg sam stekla jasniji uvid u moguće poteškoće s kojima se odgajatelji susreću u suradnji s jednoroditeljskim obiteljima, pojavu stereotipa u percepcijama jednoroditeljskih obitelji kod stručnjaka te načina na koji se stereotipi mogu negativno odraziti na vlastitu praksu. Ovu temu smatram izrazito važnom s obzirom na to da stručnjaci često nisu niti svjesni stereotipa u svome radu. Stoga istraživanjem planiram potaknuti odgajatelje na promišljanje o vlastitoj praksi i na osvještavanje profesionalne odgovornosti koju imaju prema svim obiteljima s kojima će se susretati u svakodnevnom radu. Drugi razlog interesa leži u oskudnoj domaćoj literaturi koja sustavnije obrađuje navedenu problematiku. Zbog toga sam svojim istraživanjem željela dobiti podatke koji će biti korisni i upotrebljivi istraživačima koji će se u budućnosti baviti sličnim temama.

## 2. Određenje pojma obitelji

Obitelj je dinamičan koncept koji se mijenjao kroz povijest. Shvaćanje obitelji danas se razlikuje od njezinog shvaćanja u tradicionalnom društvu. Isto tako, obitelj se različito tumači i u različitim znanostima, pri čemu svaka posebno ističe samo određene aspekte obitelji. Zbog toga se može reći da ne postoji univerzalna definicija obitelji koju su prihvatile sve znanosti. Prema sociološkoj definiciji „obitelj je osnovna jedinica društva“, dok se prema psihološkoj definira kao „bitan faktor primarne socijalizacije i uopće psihičkog razvoja djeteta“ (Janković, 2008: 17). Navedene definicije vrlo su uopćene i daju tek neke osnovne naznake o tome što obitelj zaista jest. Često se pri definiranju obitelji izostavljaju odnosi unutar obitelji i obiteljska dinamika, funkcija, načini njezina nastanka i slično.

Pedagošku definiciju obitelji nastojali su dati brojni pedagozi. Ante Vukasović (1998) ponudio je najjednostavniju, definirajući obitelj kao prvu i osnovnu životnu zajednicu. Iste godine Rosić (1998) se nadovezao na Vukasovićevu definiciju, dodajući da uz primarnu društvenu skupinu, obitelj je i prva skupina u kojoj njezini članovi stječu osnove odgoja, odnosno u kojima se ostvaruje proces odgoja. Ovim definicijama obitelj je okarakterizirana kao primarna zajednica u kojoj dijete formira svoju ličnost te koja mu omogućava optimalne uvjete za razvoj i aktivno uključivanje u društvo u kojemu živi. Bettelheim (1988; prema Ljubetić, 2007) ističe da obitelj čini interakcija svih njezinih članova, osjećaji koje imaju jedni za druge, kao i način na koji su oni integrirani u dnevni život. Bettelheimova definicija u skladu je s nešto novijim definicijama, koje su više usmjerene na isticanje važnosti odnosa unutar same obitelji, a koji su ključni za optimalan razvoj njezinih članova.

Tako Jurčević-Lozančić (2011) u svojoj definiciji obitelj opisuje kao odgojnu zajednicu roditelja i djece zasnovanu na međusobnom uvažavanju i emocionalnim vezama, a karakteriziranu zajedničkim stanovanjem i ekonomskom kooperacijom njezinih članova. Ovom novijom definicijom ne udaljava se puno od definicije autorice Maleš (1988: 7), na koju se i sama poziva, a prema kojoj je obitelj „odgojna zajednica roditelja i djece (bez obzira je li riječ o biološkoj ili usvojenoj djeci), zasnovana na emocijama ljubavi i privlačenja, a karakterizirana zajedničkim stanovanjem i ekonomskom kooperacijom članova.“ Navedena definicija koristit će se za potrebe ovoga rada s obzirom na to da u određenju u obzir uzima pedagošku funkciju koju obitelj nudi. Obitelj se karakterizira emocijama ljubavi, zajedništva, podrške, sigurnosti i razumijevanja koje njezinim članovima omogućavaju optimalan razvoj. Isto tako, definicija je dovoljno široka da obuhvati sve oblike današnjih obitelji, na što upozorava i autorica Kušević (2013).

Obitelj, kao temeljna društvena zajednica u stalnoj interakciji sa svojom okolinom, služi kao spona koja nas uvodi u društvo u kojemu se upoznajemo s dominantnim društvenim normama. Zbog njihove bliske veze i međuovisnosti, Juul (2002) ističe da su promjene koje su se događale u obitelji s njezinim pojedinim članovima dobrim dijelom povezane s društvenim pojavama, bile one političke, kulturne ili tržišno-radne naravi. Industrijska revolucija tijekom 18. i 19. stoljeća te vrijeme velike ekonomske krize i Drugog svjetskog rata u 20. stoljeću nužno su se preslikavali i na obiteljsku zajednicu kroz izmijenjene uloge unutar obitelji, mijenjanje obiteljske strukture i drugo. Stoga Ljubetić (2007) s pravom naglašava da se obitelj u svojoj definiciji ne smije promatrati izvan društvenog konteksta u kojemu se nalazi. U skladu s navedenim, Larrabee i Kim (2010; prema Kušević, 2017: 310) obitelj opisuju kao arbitraran socijalni koncept „otvoren za interpretaciju i varijabilan od društva do društva i između individua unutar društva.“

Različito u definiranju obitelji vidljiva je i unutar različitog sociokulturnog konteksta, ali je povezana i s individualnim razumijevanjem obitelji. Upravo zbog činjenice da je velika većina odrasla u tradicionalnoj nuklearnoj obitelji uz koju je afektivno vezana, za pretpostaviti je da vlastito iskustvo obitelji iz koje dolazimo ima bitan utjecaj na to kako definiramo obitelj. O tome govori i Ford (1994) u svome istraživanju ističući kako studenti u definiranju pojma obitelji upravo najčešće podrazumijevaju roditelje suprotnog spola i njihovu djecu.

Uzimajući u obzir sve navedene čimbenike koji utječu na definiciju obitelji u određenom okruženju, možemo zaključiti da ne postoji jedinstvena definicija oko koje bi se svi znanstvenici usuglasili, a koja bi odolijevala promjenama koje se događaju tijekom vremena. Uz poznavanje same definicije, koja obuhvaća različite obiteljske strukture uključujući nuklearnu, jednoroditeljsku, posvojiteljsku, udomiteljsku, obitelj s roditeljima u kohabitaciji, LGBT obitelj, proširenu/višegeneracijsku, rekonstruiranu obitelj i sl. (O'Reilly, 2010), važno je i razlikovanje pojmova „normalne“<sup>1</sup> (prosječne, odnosno statistički najčešće) obitelji od pojma idealne obitelji. Heilman (2008; prema Kušević, 2017) idealnu obitelj opisuje kao onu koja se čini najboljom, nasuprot normalne, koja se odnosi na onu obiteljsku strukturu koja se najčešće pojavljuje. Međutim, ono što je funkcionalna obitelj za društvo može biti disfunkcionalna za njezine članove. Na to upozoravaju i Mac Naughton i Hughes (2011; prema Kušević, 2017) ističući da promatranje vlastite grupe, u ovom slučaju obiteljske strukture, kao važnije od ostalih, te uzimanje vlastite grupe kao norme za usporedbu ostalih, može biti jako destruktivno. Dvoroditeljska obitelj postavlja se tako za standard prema

---

<sup>1</sup> Riječ je o doslovnom prijevodu izvornika koji u hrvatskom jeziku ne predstavlja najbolje terminološko rješenje jer implicira da sve ostale obiteljske strukture nisu „normalne“.



kojemu se sve ostale obiteljske strukture uspoređuju. Naizgled idealna obitelj s dva roditelja o kojoj u svome istraživanju govore i Raboteg-Šarić i Pećnik (2010), može biti visokokonfliktna i nezdrava za odrasle i djecu koji su u njoj. Najbolji primjer za to su obitelji neposredno prije razvoda braka roditelja, kada konflikti doživljavaju svoj vrhunac te negativno utječu na sve članove.

Shvaćanje jedne, uglavnom dvoroditeljske, obiteljske strukture kao „zlatnog“ standarda može dovesti do toga da se na ostale obiteljske strukture gleda kao na manje vrijedne ili da uopće ne budu prepoznate. Osobito zabrinjava kada je neinkluzivna definicija obitelji dio svijesti pedagoških stručnjaka. U svome istraživanju na uzorku od 123 studenta preddiplomskog i diplomskog studija pedagogije autorica Kušević (2017) navodi kako je samo njih šest jednoroditeljsku obitelj nacrtalo kao primjer idealne obitelji. Ovakav podatak navodi na potrebu suočavanja stručnjaka s vlastitim konstrukcijama obitelji, a kojima je neka obitelj možda izostavljena.

Međutim, obitelj je daleko od monokulturalne, monoreligijske ili monojezične tvorevine. Ono što je puno značajnije od same obiteljske strukture i toga tko u njoj ispunjava roditeljsku ulogu, je ispunjavanje temeljne funkcije obitelji, a to je briga i pružanje sigurnosti jednih drugima. Pedagoške perspektive u svome pojmovnom određenju stoga govore o važnosti roditeljske uloge i roditeljevanja u samoj definiciji obitelji, odnosno kvalitetnom i kontinuiranom obnašanju roditeljske uloge i procesa unutar same obitelji, gdje je biološka veza između roditelja i djeteta irelevantna (Ford, 1994; prema Bartulović i Kušević, 2016; Raboteg-Šarić i Pećnik, 2010). Samo takve definicije otvaraju se prema svim postmodernim obiteljskim formama s kojima će se stručnjaci svakodnevno susretati u radu.

### 3. Jednoroditeljske obitelji

#### 3.1. Terminološko određenje jednoroditeljske obitelji

Termin koji koristim u ovom radu, jednoroditeljska obitelj, doslovan je prijevod termina *single parent family*. U stručnoj literaturi pronalazi svoje bliskoznačnice poput termina roditelj samac (*single parent, lone parent*), jedan roditelj (*one parent*) i roditelj bez bračnog druga (*parent without partner*) (Martin i Colbert, 1997; prema Mrnjavac, 2014). Kako jednoroditeljska obitelj, kao jedan od mogućih oblika obiteljske strukture, također (kao sama obitelj) nije jedinstvena sociološka kategorija, teško ju je jednoznačno definirati. Valja istaknuti razliku između termina korištenih u prošlosti, a koji su imali negativnu konotaciju (*nekompletna, razorena, nepotpuna obitelj*). Ovakvim terminima unaprijed se sugeriralo da obitelji netko ili nešto nedostaje da bi bila kompletna, odnosno potpuna. S druge strane, iako stigmatizirajući, Raboteg-Šarić i Pećnik (2010) ističu da su ovakvi termini izazivali i veću sućut društva. Današnji termini koji u svome nazivlju ne sugeriraju negativna obilježja takvih obitelji, često su suženog značenja, odnoseći se na samo neki od njezinih mogućih oblika, poput samohranog oca ili samohrane majke. Fišer i sur. (2007: 11) opisuju samohrane roditelje kao „roditelje koji samostalno, bez drugog roditelja skrbe o djetetu“ te na taj način ističu ključnu razliku u terminima samohrani roditelj i jednoroditeljska obitelj. Jednoroditeljska obitelj ne mora nužno biti i samohrana: nakon razvoda, oba roditelja mogu biti uključena u dalju brigu za odgoj i dobrobit djeteta. Zbog toga, Raboteg-Šarić i Pećnik (2010) ističu da je pravilnije koristiti termin *jednoroditeljske obitelji* koji je vrijednosno neutralan. Ovim terminom ističe se ono što je zajedničko svim jednoroditeljskim obiteljima. S druge strane, koristeći isti termin za različite skupine koje jednoroditeljske obitelji podrazumijevaju, poput jednoroditeljske obitelji nastale razvodom ili jednoroditeljske obitelji nastale kao rezultat posvojenja, dolazimo u opasnost da sve obitelji koje ovaj termin obuhvaća ne budu podjednako istaknute.

Temeljem svega rečenog, u ovom radu će se pod *jednoroditeljskom obitelji* podrazumijevati sve one obitelji u kojima jedan roditelj samostalno živi s djetetom/djecom i za njega/njih brine, bez obzira na načine njezinog nastanka (vlastitim izborom, uslijed smrti jednog partnera, razvoda i sl.) i količinu uključenosti drugog roditelja (aktivno uključen, djelomično uključen ili uopće nije uključen).

Jednoroditeljske obitelji možemo razlikovati<sup>2</sup> s obzirom na uzrok nastanka, broj djece u obitelji, brak roditelja, genetsku povezanost roditelja i djece, spol roditelja te zajedničko življenje svih roditeljskih figura. S obzirom na uzrok nastanka, možemo govoriti o jednoroditeljskim obiteljima koje su nastale kao posljedica razvoda, jednoroditeljske obitelji nastale kao posljedica smrti jednog partnera te jednoroditeljske obitelji nastale izvan partnerske zajednice (posvojenjem ili vlastitim izborom majke). Razlike su vidljive i s obzirom na spol roditelja u jednoroditeljskoj obitelji, pa tako možemo razlikovati jednoroditeljske obitelji s majkom kao primarnom ili isključivom skrbnicom i jednoroditeljske obitelji s ocem kao primarnim ili isključivim skrbnikom. Razlike je moguće praviti i s obzirom na genetsku povezanost roditelja i djeteta ili djece, govoreći tako o jednoroditeljskim obiteljima gdje je roditelj biološki ili pak socijalni roditelj (gdje je dijete udomljeno, posvojeno ili je roditeljstvo ostvareno medicinski potpomognutom oplodnjom uz donaciju spolnih stanica). Govoreći o braku roditelja, možemo razlikovati jednoroditeljske obitelji čiji su roditelji bili u braku ili nikada nisu sklopili brak i ne žive u kohabitaciji. Nadalje, jednoroditeljske obitelji mogu se razlikovati i prema broju djece unutar obitelji. Uz to, sve su češće i uvjetno razdvojene obitelji u kojima je jedan roditelj trenutno razdvojen od ostatka obitelji zbog rada u inozemstvu, zatvora i sl. Nerijedak uzrok nastanka uvjetno rečeno jednoroditeljskih obitelji u Hrvatskoj tako su sve češće emigracije, u kojima mladi roditelji odlaze u inozemstvo kako bi osigurali bolju budućnost svojim obiteljima<sup>3</sup>.

U odnosu na prethodnu podjelu, drugačija podjela jednoroditeljskih obitelji o kojoj govori Chambaz (2001; prema Raboteg-Šarić i sur., 2003) orijentirana je na izvore prihoda koje imaju obitelji, odnosno ovisnost o državnoj pomoći, a čine ju tri relativno homogene skupine jednoroditeljskih obitelji u Europi. Prvu skupinu čini 31% jednoroditeljskih obitelji, uglavnom žene izvan tržišta rada, koje primaju razne oblike socijalne pomoći. Stopa siromaštva u ovakvim je obiteljima jako visoka, više od 40%. Druga skupina je nešto manja, 11% jednoroditeljskih obitelji. Nositelji tih kućanstava najčešće su nikada udavane žene

---

<sup>2</sup> Klasifikaciju različitih obiteljskih struktura ponudila je mentorica ovoga rada u nastavne svrhe na kolegiju Obiteljske pedagogije, adaptirajući podjele Coxa (Cox, F. D. (1990), *Human Intimacy. Marriage, the Family and Its Meaning. Fifth Edition.* St. Paul: West Publishing Company.) i Walsh i sur. (Walsh, B. A., DeFlorio, L., Burnham, M. M., Weiser, D. A. (2017), *Introduction to Human Development and Family Studies.* New York: Routledge.). U ovome radu različite kriterije te klasifikacije preuzimam ili primjenjujem na jednoroditeljske obitelji.

<sup>3</sup> Grozdanić (2000) ističe da su takve obitelji samohrane prema kriteriju emocionalne podrške i količine odgovornosti u odgoju koju moraju preuzimati, a ne prema kriteriju odsustva jednog roditelja koja je karakteristična za jednoroditeljske obitelji. Iako dijete u takvoj obitelji ima oba roditelja, roditelju koji veći dio vremena živi samostalno nedostaje svakodnevna podrška partnera koji bi sudjelovao u donošenju odluka, dogovaranju, preuzimanju i dijeljenju odgovornosti. Većinska briga za dijete ili djecu ostaje tako u rukama jednog roditelja, što je karakteristično i za „pravu jednoroditeljsku obitelj“.

mlađe od 30 godina. Polovica ih je zaposlena i prima socijalnu pomoć. Posljednja skupina je najbrojnija i čini ju 59% obitelji. U ovoj skupini većina roditelja starija je od 30 godina i zaposlena, a stopa siromaštva je jako niska. Sukladno ovoj podjeli ističe se porast broja jednoroditeljskih obitelji i među korisnicima socijalne pomoći. Fišer i sur. (2007) ističu da je ova tendencija posebno izražena u zemljama engleskog govornog područja.

Iz navedenih podjela možemo zaključiti da postoji jako puno kriterija prema kojima se mogu grupirati naizgled iste skupine jednoroditeljskih obitelji. Zbog toga je vrlo važno biti upoznat sa svim specifičnostima koje određenu grupu jednoroditeljskih obitelji čini posebnom i jedinstvenom. Razlike su još i veće ako govorimo o svakoj pojedinačnoj jednoroditeljskoj obitelji i njihovoj specifičnoj životnoj situaciji. Shema (2015) stoga upozorava da unatoč činjenici da su neke teškoće s kojima se pojedina obitelj može susresti više izražene upravo u određenoj skupini obitelji, npr. niže financije samohranih obitelji, druge nadilaze sam identitet grupe.

### *3.2. Pojavnost jednoroditeljskih obitelji u Hrvatskoj i svijetu*

Slika hrvatske obitelji sve se više udaljava od primata dvoroditeljske obitelji s dva biološka roditelja različitog spola i njihove biološke djece i uključuje različite obiteljske oblike. Iako možda ne istim tempom kao u drugim zemljama Europe, promjene u obiteljskoj strukturi obilježene povećanjem udjela jednoroditeljskih obitelji bilježi i Hrvatska (Fišer i sur., 2007). Prema posljednjem popisu stanovništva iz 2011. godine vidljiv je smanjen broj obitelji s 1 252 025 na 1 215 865 u usporedbi s popisom iz 2001. godine (Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, 2018a). S druge strane, prema istom popisu moguće je uočiti porast jednoroditeljskih obitelji u ukupnom broju obitelji. Promjene u obiteljskoj strukturi u isto vrijeme javljaju se u niz europskih zemalja. Prema istraživanjima Eurostata iz 1996. godine u 14 država Europske unije, jednoroditeljskih obitelji u Europskoj uniji bilo je 12%. Taj postotak bio je različit od zemlje do zemlje. U Španjolskoj je jednoroditeljskih obitelji bilo najmanje, 5%, dok ih je najviše, 22%, bilo u Velikoj Britaniji. Ovako velike razlike Puljiz i Zrinščak (2002) objašnjavaju prevlašću katoličke tradicije u Španjolskoj te većom slobodom izbora životnog stila u razvijenijim zemljama poput Velike Britanije. Porast gospodarskih prilika i uvjeta života u visoko industrijaliziranim zemljama utječe na sve veću pluralizaciju obiteljske strukture (Puljiz i Zrinščak, 2002).

U Hrvatskoj se u razdoblju od 1991. do 2001. taj postotak kretao između 12,4% do 15% svih obitelji. Do 2011. godine postotak se povećao na visokih 17,1%, od toga 14,4% majki s djecom te 2,7% očeva s djecom. U populaciji samohranih roditelja najviše je onih s jednim djetetom, čak 70,5%, zatim slijede obitelji s dvoje djece (23,7 %), dok ih je s troje djece najmanje (5,7%) (Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, 2018b).

Razvod braka navodi se kao jedan od najčešćih uzroka nastanka jednoroditeljskih obitelji. Porast učestalosti razvoda najbolje se vidi u odnosu sklopljenih i razvedenih brakova u jednoj godini. Uzimajući u obzir ovaj kriterij, broj rastavljenih brakova u Hrvatskoj porastao je sa 138 rastavljenih na 1000 sklopljenih brakova u 1968. godini, na 226 rastavljenih na 1000 sklopljenih brakova u 1991. godini (Fišer i sur., 2007). Prema podacima Državnog zavoda za statistiku Republike Hrvatske (2018c), u 2014. godini na 1000 sklopljenih brakova čak njih 336,9 završilo je razvodom, dok je u 2016. godini taj broj porastao na 343,8. Slika je nešto jasnija ako govorimo u odnosu na broj ukupno sklopljenih brakova u jednoj godini. 2016. godine sklopljeno je 20 467 brakova, a razvedeno 7 036 brakova. Ovo je ujedno i najviši broj razvedenih brakova zabilježenih u jednoj godini. Najniži broj sklopljenih brakova zabilježen 2015. godine i iznosio je 19 834 (Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, 2018d). Iz navedenog možemo zaključiti da Hrvatska bilježi veliki pad u broju sklopljenih brakova pa bi se moglo govoriti o svojevrsnoj krizi. S druge strane, broj razvoda nikada nije bio viši. U odnosu na 2015. godinu, u samo godinu dana, porastao je za gotovo tisuću. Puljiz i Zrinščak (2002) ističu da bi ovaj broj možda bio i viši, ali zbog posljedica gospodarske krize i egzistencijalnih problema koji su zahvatili veliki broj hrvatskih obitelji, mnogi parovi nastavljaju održavati bračne zajednice koje bi inače iz više razloga napustili. Ovakvi podatci zabrinjavaju ako promišljamo o kvaliteti odnosa i zadovoljstvu članova u takvim obiteljima.

Uz rastavljene roditelje, koji čine najveći postotak roditelja koji žive bez partnera, vidljiv je i trend porasta broja rađanja djece izvan braka. Iako je Hrvatska i dalje u skupini zemalja s najmanjim postotkom djece rođene izvan braka (15,4%), Čekolj (2015) ističe da u nekim zemljama taj postotak premašuje postotak broja djece rođene u braku, kao što je slučaj na Islandu (66,9%) te u Sloveniji (57,6%).

### *3.3. Razvoj društvenih stavova prema jednoroditeljskim obiteljima*

Britanska sociologinja Williams (2004; prema Raboteg-Šarić i Pećnik, 2010) govori o dvije glavne interpretacije promjena u obiteljskoj strukturi, a to su demoralizacijska teza pesimizma i demokratizacijska teza optimizma. Na promjene u obiteljima koje se događaju

pesimisti gledaju kao na moralni pad, gubitak obiteljskih vrijednosti, manjak socijalne stabilnosti te manjkavo roditeljstvo. S druge strane, optimisti govore o procesu individualizacije, oslobađanju fiksnih konvencija te samostalno oblikovanje vlastitih života i odnosa, što potiče uzajamno zadovoljavajuće odnose, ali i veću neizvjesnost obiteljskog života. Stav koji će hrvatsko društvo imati prema jednoroditeljskim obiteljima ovisit će o tome kojoj od ovih teza će se više prikloniti.

Fenomen jednoroditeljskih obitelji nije nov. U središte sociološkog interesa dolazi 60ih godina 20. stoljeća kada tradicionalna obitelj proživljava burne promjene. U tome periodu prevladavajuće obiteljske ideologije, jednoroditeljske obitelji interpretirane su kao indikator krize obitelji (Fišer i sur., 2007). Smanjena stopa fertiliteta, izvanbračna rođenja djece te porast broja zaposlenih majki definirani su kao uzročnici krize obitelji, a samohrane majke tretirane su kao društveni i moralni problem. Razlika se radila i s obzirom na to kako je obitelj postala jednoroditeljska. Udovice su tako najčešće bile najbolje tretirana skupina, jer su bez svoje krivnje ostale bez supruga. S druge strane, najlošije tretirana skupina bila je skupina majki s izvanbračnom djecom. Iako se položaj samohranih roditelja popravio krajem 70ih, uslijed promjena u shvaćanju samohranog roditeljstva kao neplanirane situacije koja se mogla dogoditi svakome, njihov položaj je ponovno pogoršan 90ih godina prošlog stoljeća kada su opet istaknute kao poseban društveni problem jer troše državna sredstva (Raboteg-Šarić i Pećnik, 2010).

Raboteg-Šarić i sur. (2003) ističu da se promjene u stavovima prema jednoroditeljskim obiteljima odvijaju usporedno s demografskim promjenama i promjenama u društvenim stavovima prema različitim oblicima obitelji. Uvid u činjenicu da povećan broj razvoda brakova može utjecati na probleme siromaštva i samu stabilnost obitelji govori o nužnosti prihvaćajućih stavova društva otvorenih prema različitim obiteljskim strukturama koje sve vjernije oslikavaju hrvatsku obitelj današnjice. Odlazak jednog roditelja smanjuje financijske prihode obitelji. Iako jednoroditeljska obitelj ne mora nužno značiti i samostalnu financijsku brigu za dijete ili djecu, sve su rjeđi primjeri takve prakse. U Hrvatskoj je relativno malo jednoroditeljskih obitelji u kojima oba roditelja koja više ne žive zajedno aktivno podržavaju dijete u svim mogućim aspektima. To potvrđuju Raboteg-Šarić i sur. (2003) podatkom da čak 43% samohranih rastavljenih majki uopće ne prima alimentaciju. Zbog toga je jako važno propitivati stavove različitih dionika društva prema jednoroditeljskim obiteljima, jer bolja ili lošija prilagodba roditelja i djece uvelike ovisi od spremnosti okoline da im pruži podršku.

### *3.4. Društvena podrška jednoroditeljskim obiteljima*

Broj dvoroditeljskih obitelji s roditeljima u braku, koje su i dalje u poimanju obiteljske strukture svojevrsni reprezentativni model, danas je sve više u padu. O tome svjedoči i podatak da je u Sjedinjenim Američkim Državama njihov udio u općoj obiteljskoj populaciji pao ispod 50% (Turner-Vorbeck, 2008). Unatoč tome, jednoroditeljske obitelji, kohabitacije, samačke obitelji, posvojiteljske, rekonstruirane obitelji, LGBT obitelji i brojne druge obiteljske strukture i dalje nisu dovoljno prepoznate u široj društvenoj zajednici. Takva negativna iskustva izazivaju društveni stres članovima tih obitelji, implicirajući koji se tip obitelji sasvim „prirodno“ čini normalnijim i boljim. Raboteg-Šarić i Pećnik (2010) naglašavaju da (ne)razumijevanje okoline utječe ne samo na ponašanje drugih prema samohranim roditeljima, nego i na njihovu samopercepciju, tj. osobni doživljaj samohranog roditeljstva, koji je u izravnoj vezi s dječjom dobrobiti i kvalitetom odnosa roditelj-dijete. Istraživanje Raboteg-Šarić i Pećnik (2010) na opsežnom uzorku od 812 roditelja iz dvoroditeljskih i jednoroditeljskih obitelji potvrdilo je da samohrani roditelji iskazuju negativnije stavove prema roditeljstvu, odnosno zadovoljstvu vlastitom ulogom. Kao najvažnijim izvorom financijske, praktične, emocionalne i moralne podrške uglavnom navode svoje roditelje i prijatelje. S druge strane, roditelji ističu nedovoljnu podršku u profesionalnim odnosima sa službama i institucijama društvenog sustava podrške. Izostaje li podrška zbog nedovoljne informiranosti samih roditelja o mogućim izvorima pomoći i podrške ili zbog nedovoljnog senzibiliteta okoline i stručnjaka da prepoznaju jednoroditeljske obitelji i njihove specifične potrebe te na njih adekvatno odgovore, samo je jedno od pitanja koje se nameće. Zbog toga je osobito važno posvetiti veću pozornost različitim sustavima podrške i potpore jednoroditeljskim obiteljima, bilo da je riječ o formalnim oblicima, u obliku pomoći države i nadležnih institucija, ili neformalnim oblicima poput emocionalne podrške obitelji i prijatelja<sup>4</sup> (Raboteg-Šarić i sur., 2003).

Polazeći od najviše razine ekoloških sustava, tj. zakonodavnog sustava, jednoroditeljske obitelji u Republici Hrvatskoj rijetko se posebno izdvajaju u pravnim propisima koji govore o zaštiti obitelji. One, kao i dvoroditeljske obitelji, koriste opća prava poput onih iz sustava socijalne skrbi (pomoć u prehrani, odjeći, savjetovanja, jednokratne novčane pomoći), porodni dopust i dječji doplati (ako ostvare pravo na njega) i subvencioniranje ustanova za

---

<sup>4</sup> Autori Cochran i Niego (2002) razlikuju četiri tipa obiteljske podrške: instrumentalna pomoć, emocionalna potpora, savjeti o odgoju te pružanje ostalih potrebnih informacija.

odgoj i obrazovanje djece (Raboteg-Šarić i sur., 2003; Ljubetić, 2007). Najučestalija vrsta pomoći koju koriste jednoroditeljske obitelji je dječji doplatak, a zatim slijedi naknada za produženi porodni dopust. Međutim, važno je istaknuti da postoji razlika između najučestalije vrste pomoći te one pomoći koju roditelji smatraju najpotrebnijom. Pored dječjeg doplatka, roditelji navode potrebu za pravnim savjetima i informacijama, savjetodavnu pomoć u odgoju te jednokratne novčane socijalne pomoći. Nadalje, u odgojno-obrazovnom procesu roditelji vide mogućnost poboljšanja u vidu besplatnih školovanja za odličnu djecu, pomoći pri učenju, kvalitetnije provođenje slobodnog vremena te promjene sadržaja nastavnih programa koji bi trebali djecu učiti humanijim odnosima (Raboteg-Šarić i sur., 2003). To nas ponovno dovodi do zaključka o važnosti stručnjaka u kreiranju okruženja koje će odgovoriti na potrebe roditelja i djece. Zabrinjavajuća je činjenica da roditelji željenu pomoć često nisu dobili zato što nisu znali kome se obratiti ili su se obratili, ali pomoć nije stigla. Stoga ne čudi podatak da pomoć često niti ne žele tražiti pa se najprije pokušavaju snaći samostalno (Raboteg-Šarić i sur., 2003).

Hrvatska, za razliku od drugih europskih zemalja, jednoroditeljske obitelji ne izdvaja u posebnu kategoriju obiteljske i socijalne politike (Čekolj, 2015). Pomoć koju država nudi jednoroditeljskim obiteljima socijalnog je karaktera, dok razvijenije europske zemlje rješenje loše ekonomske situacije roditelja vide u poticajima na zaposlenje (Raboteg-Šarić i sur., 2003). Ovakva rješenja ipak ne rješavaju problem usklađivanja profesionalnih i obiteljskih potreba, s obzirom na to da prihvaćanje dodatnih poslova, rad u noćnim satima, vikendima i praznicima, kojima se želi popraviti obiteljska situacija, smanjuje vrijeme za kvalitetan boravak s djecom (razgovor, igru, nadgledanje dječjih aktivnosti i sl.). Roditelji su nerijetko primorani i na prekovremeni rad i traženje dodatnih poslova u svojoj ekonomiji kako bi popravili obiteljske financije (Galić, 2011). Iako prema Zakonu o radu (2017) prekovremeni rad mogu odbiti, većina si to ne može dozvoliti. Stoga je njihova radna uloga ograničena, jer moraju preuzimati različite, često manje poželjne poslove, kako bi što više vremena mogli biti s djecom. Roditelji jednoroditeljskih obitelji tako se nalaze u posebnoj opasnosti od izolacije od ostatka društva, zato što su orijentirani na cjelodnevno pružanje skrbi za dijete ili na traženje dodatnih financijskih sredstava za život (Raboteg-Šarić i Pećnik, 2010). S druge strane, razumljivo da su onda i djeca iz jednoroditeljskih obitelji češće u cjelodnevnom boravku u ustanovama ranog i predškolskog odgoja. Ovakvi podatci trebali bi biti snažna poruka o važnosti društvene potpore jednoroditeljskim obiteljima. Jer kao što autorice Raboteg-Šarić i Pećnik (2010) naglašavaju, tamo gdje obiteljska politika ujednačava



financijska sredstva i vrijeme provedeno s djetetom, nepovoljniji učinak na djecu izostaje i dolazi do smanjenja ranjivosti ove skupine.

Određenjem osnovnih termina obitelji, odnosno jednoroditeljske obitelji i njezinog promjenjivog položaja u društvu s obzirom na različite uzroke nastanka, potrebu za društvenom pomoći i podršku koju ima, sljedeća poglavlja bit će usmjerena na smještanje jednoroditeljskih obitelji u kontekst suradnje sa stručnjacima ranog i predškolskog odgoja.

#### **4. Suradnja stručnjaka u ustanovama ranog i predškolskog odgoja s jednoroditeljskim obiteljima**

Za definiranje suradnje obitelji s odgojno-obrazovnom ustanovom preuzeta je definicija autorica Bartulović i Kušević (2016: 90), koje suradnju opisuju kao „kontinuirano razmjenjivanje informacija, iskustava i emocija između članova obitelji i djelatnika škole (nastavnika, stručnih suradnika, ravnatelja) te njihovo suodlučivanje o različitim aspektima djetetova školovanja, dok s druge strane taj termin podrazumijeva i uključivanje članova obitelji u različite djetetove (izvan)školske aktivnosti s ciljem demonstriranja važnosti obrazovanja i podupiranja djetetova cjelovitoga razvoja.“ Iako navedena definicija suradnje govori o suradnji obitelji sa školom, ona se može prenijeti i u druge kontekste odgoja i obrazovanja, počevši od najranijeg razdoblja gdje se stvaraju početci kvalitetne i uspješne suradnje roditelja i odgajatelja. Ova je definicija polazna za ovaj rad zato što u svome određenju navodi važnost suradnje s članovima obitelji, a ne samo roditeljima, ističući tako promijenjeno shvaćanje obitelji koja uključuje različite članove čiji je utjecaj podjednako važan. Ovakvo je razumijevanje suradnje značajno za suradnju s jednoroditeljskim obiteljima jer ona ne smije podrazumijevati samo suradnju s roditeljem skrbnikom, nego i suradnju s drugim roditeljem s kojim dijete ne živi, suradnju s proširenom obitelji koja je češće aktivno uključena u život djeteta te suradnju sa svim onim osobama koje na bilo koji način pomažu obitelji i njezinim članovima da ostvare svoje maksimalne potencijale (susjedi, prijatelji i dr.).

Temeljem ponuđene definicije može se zaključiti da kvalitetna suradnja obitelji i odgojno-obrazovne ustanove podrazumijeva važnost dvosmjerne komunikacije. Ona podrazumijeva intenzivan, učestao i podupirući odnos obitelji i ustanove u koju dijete ide (Bartulović i Kušević, 2016). U tom modelu dijete je u središtu, a obitelj i odgojno-obrazovna ustanova ulažu zajedničke napore s ciljem poticanja svih razina dječjeg razvoja. Maleš (2003) navodi da suradnja između stručnjaka i roditelja treba uključivati uzajamno poštovanje, dijeljenje informacija, dogovaranje, zajedničko odlučivanje te priznavanje individualiteta obitelji.

Ovisno o tome ističe li se ono što im je zajedničko ili ono što im je različito, stručnjaci stalno dvoje treba li jednoroditeljske obitelji tretirati podjednako kao i dvoroditeljske (svojevrсни *asimilacijski pristup*) ili isticati njihove specifične potrebe u suradnji (svojevrсни *separacijski* odnosno *esencijalizacijski pristup*). Priklanjanjem jednoj od teorija, asimilacijskoj ili separacijskoj, znanstvenici ističu nužnost zanemarivanja razlika koje postoje, odnosno nužnost naglašavanja razlika kod pojedinih obiteljskih struktura (Patterson, 2013). U kontekstu jednoroditeljskih obitelji to bi značilo da odgajatelji koji su u svome shvaćanju

suradnje skloniji priklanjanju asimilacijskoj teoriji mogu biti manje osjetljivi u prepoznavanju potreba koje jednoroditeljske obitelji mogu imati u suradnji, no priklanjanjem ovoj teoriji možda samo žele istaknuti važnost nepostojanja razlika u njihovom odnosu prema različitim obiteljima s kojima surađuju te njihovu ideju jednakosti koju žele promicati. Istraživanja koja potvrđuju nepostojanje razlika između jednoroditeljskih obitelji i prevladavajuće dvoroditeljske obiteljske strukture, poput istraživanja o nepovezanosti obiteljske strukture s dječjom percepcijom majčina ponašanja i obiteljske klime (Keresteš, 2001), nepostojanja značajnih razlika u stupnju bliskosti jednoroditeljskih obitelji i djece i dvoroditeljskih obitelji s djecom (Raboteg-Šarić i sur., 2003), potvrđuju relevantnost asimilacijske teorije. S druge strane, život u jednoroditeljskoj obitelji može se u puno čimbenika razlikovati od života u dvoroditeljskoj obiteljskoj strukturi, stoga separacijska teorija naglašava važnost isticanja razlika koje postoje. Čudina-Obradović i Obradović (2006) i Fišer i sur. (2007) navode moguće pomanjkanje financijskih sredstava, probleme stanovanja, ostvarivanja prava na alimentaciju, nedostatak vremena za kvalitetno druženje s djecom zbog potrebe za pronalaženjem dodatnog posla ili prekovremenog rada, preuzimanje novih obaveza i odgovornosti, moguće promjene roditeljskog nadzora i uključenost u djetetove aktivnosti, kao neke od mogućih teškoća s kojima se jednoroditeljske obitelji češće mogu susresti u odnosu na dvoroditeljske obitelji. Patterson (2013) stoga pišući o sličnim izazovima kod LGBT obitelji smatra da niti jedan od ovih pristupa ne može biti primjenjiv na svaki slučaj. Izazov predstavlja odgajateljska mogućnost razlučivanja kada razmišljati u okviru sličnosti i asimilacije, a kada o razlikama i separaciji, te tako dobar odgajatelj treba balansirati između ove dvije krajnosti: mora uočavati specifičnosti jednoroditeljske obitelji kako bi im pružio potporu koju trebaju, ali isto tako mora biti oprezan prema problemima koji se javljaju kako ih ne bi automatski pripisao obiteljskoj strukturi.

Prihvatanje relevantnosti separacijske perspektive upućuje nas na činjenicu da je za uspješnu suradnju potrebno poznavanje specifičnosti različitih obiteljskih struktura, koje mogu imati i različite potrebe koje bi stručnjaci morali znati prepoznati, pri čemu neznanje i nerazumijevanje specifičnosti jednoroditeljskih obitelji mogu biti prepreka za uspostavljanje dobre suradnje odgajatelja i roditelja. Odgajatelj koji neće znati prepoznati da jednoroditeljske obitelji mogu imati smanjene financije, da možda teže usklađuju zahtjeve posla sa zahtjevima odgoja, da češće mogu imati teškoće kod organiziranja čuvanja djeteta i sl., neće znati ni prepoznati moguće potrebe koje iz toga proizlaze te na njih adekvatno odgovoriti, što se odražava na samu kvalitetu suradnje. Stoga Bartulović i Kušević (2016) naglašavaju da bi stručnjaci trebali zagovarati suradnju prilagođenu različitim obiteljskim strukturama koju

zaista i praktiraju, nasuprot univerzalnom modelu koji takvu suradnju tek deklarativno podržava. Budući da će se odgajatelji u radu često susretati s roditeljima s kojima neće dijeliti vlastita uvjerenja, ciljeve i vrijednosti, što će dodatno otežavati ionako zahtjevan zadatak koji suradnja podrazumijeva, to nije jednostavan zadatak. Ali obiteljska struktura u kojoj dijete odrasta ne smije biti prepreka toj suradnji, jer kao što autorice Raboteg-Šarić i Pećnik (2010) ističu, (ne)kvaliteta obiteljskih odnosa je ono što neku obitelj čini manje ili više uspješnom i zdravom.

#### *4.1. Percipiranje karakteristika članova jednoroditeljskih obitelji*

Kroz prošlost, jednoroditeljske obitelji susretale su se s nizom stereotipnih percepcija. Autorice Raboteg-Šarić i Pećnik (2010) u svome istraživanju ističu da pojava stereotipa kao pojednostavljenih i široko prihvaćanih vjerovanja koja se pripisuju određenoj skupini ljudi koja ima neko zajedničko obilježje, poput toga da sami skrbe o djeci, ima veliki potencijal da dodatno poveća ranjivost ove skupine. Uvjerenje da je podatak o obiteljskoj strukturi visoko informativan, odnosno da automatski donosi informacije o nizu karakteristika svih članova određene obiteljske strukture, nudi plodno tlo za stvaranje stereotipa prema pojedinim obiteljskim strukturama i njezinim članovima. Razlog moguće pojave stereotipa prema jednoroditeljskim obiteljima je percepcija dvoroditeljske obitelji s oba biološka roditelja kao najpovoljnije strukture za razvoj djeteta, dok se istovremeno na sve ostale obiteljske strukture, pa tako i na jednoroditeljsku, gleda kao na onu koja ima nepovoljan utjecaj na dječji kognitivni, socijalni i emocionalni razvoj (Mrnjavac, 2014). Da su takve percepcije dijelom i empirijski utemeljene pokazuju i istraživanja koja upućuju na probleme u funkcioniranju jednoroditeljskih obitelji, a koja ću predstaviti u daljem tekstu.

Amato (2012) u svojoj meta-analizi opsežnih europskih i američkih istraživanja o razvodu i njegovom utjecaju na zdravlje roditelja i djece piše o pojavi niže razine sreće, simptomima depresije, socijalne izolacije ili zdravstvenih problema kod razvedenih osoba. Ovakve rezultate autor objašnjava nemogućnošću razvedenih roditelja da i dalje dijele obaveze, većom pojavom konflikata oko odgoja djeteta, nedostatkom emocionalne potpore, ekonomske sigurnosti, stalnog partnera i prijatelja koji i dalje podupire roditelja i potiče na zdraviji način života. Uz istraživanja koja govore o negativnim posljedicama na zdravlje roditelja, Amato (2012) u svojoj meta-analizi govori i o rezultatima istraživanja koja govore o negativnim posljedicama na zdravlje djece. Ističe kako djeca iz razvedenih obitelji često imaju

veće emocionalne probleme i veće teškoće u uspostavljanju socijalnih odnosa. Međutim, autor navodi kako dječja prilagodba uvelike ovisi o načinu roditeljske prilagodbe. U onim obiteljima u kojima su se roditelji usmjerili na zajedničko zadovoljavanje dječjih potreba umjesto na nastavljanje sukoba, negativni učinci na dijete mogu potpuno izostati. O mogućim negativnim učincima jednoroditeljskih obitelji na dijete govore i autori Čudina-Obradović i Obradović (2006) upozoravajući da se zbog odsutnosti jednog roditelja u jednoroditeljskim obiteljima, najčešće oca, mijenja i odnos u obitelji koji je strog ili previše blag. Buljan-Flander i Karlović (2004) navode kako roditelji u želji da udovolje djeci „kupuju“ njihovu ljubav, posebno ako je uzrok nastanka jednoroditeljske obitelji razvod. Roditelji su češće popustljivi prema djeci u novonastaloj situaciji. Hetherington i Stanley-Hagan (2002) u svome istraživanju također navode da u obiteljima s promijenjenom strukturom postoji manje nadzora roditelja nad djecom. Uzrok tome su stresne situacije koje prate transformaciju obitelji, kao i prilagodba roditelja na novonastalu situaciju, zbog čega se pitanje roditeljskog stila sve se češće postavlja kada je riječ o kvaliteti dječjeg odgoja u različitim obiteljskim strukturama. Druga krajnost koja je podjednako nepovoljna i za roditelje i za dijete je predavanje sudbini gdje roditelji mogu postati „slijepi i gluhi“ za dječje potrebe, zbog čega Maleš i Kušević (2011) upozoravaju da djeca u jednoroditeljskim obiteljima češće preuzimaju preveliku odgovornost za dobrobit odraslih članova.

S druge strane, prije više od dva desetljeća Ganong i Coleman (1995) proveli su istraživanje stereotipa povezanih s različitim kategorijama majki unutar jednoroditeljskih obitelji. Iako su majke iz samohranih obitelji češće okarakterizirane kao hladne, manje brižne, sebične, usamljene, nesretne ili pod stresom, one ni tada nisu viđene kao loše majke u smislu odgoja djece. Takve pozitivne nalaze unutar života u jednoroditeljskim obiteljima potvrđuju i Martin i Colbert (1997; prema Keresteš, 2001) koji ističu da djeca iz obitelji samohranih majki češće imaju mogućnost sudjelovati u donošenju odluka, imaju veću odgovornost i ravnopravniji odnos s majkom, a njihova se mišljenja u većoj mjeri uvažavaju. Ovakvo dobiveni podaci upućuju da obiteljska struktura iz koje dijete dolazi može predstavljati rizičan čimbenik za djecu i roditelje iz jednoroditeljskih obitelji, međutim, kao što Raboteg-Šarić i Pećnik (2010) upozoravaju, na nju se ne smije gledati kao na jedini uzrok problema ili promjena u dječjem ponašanju.

Uz navedene nalaze koji govore o mogućim negativnim učincima koje jednoroditeljska obiteljska struktura može imati na karakteristike (osobine i ponašanja) djece i roditelja iz jednoroditeljskih obitelji, dodatan problem koji se javlja je moguća pojava esencijalizacije jednoroditeljske obiteljske strukture kod pedagoških stručnjaka, bilo da je rezultat

generalizacija navedenih istraživanja ili vlastitih negativnih iskustava koja su stručnjaci imali u suradnji s jednoroditeljskim obiteljima. Zbog toga ne čudi da je raznolikost obiteljske strukture, kao mogući potencijal za stvaranje stereotipnih percepcija njezinih članova kod pedagoških stručnjaka, predmet interesa brojnih znanstvenika koji su se tijekom prošlosti time bavili, a o kojima će se u nastavku više govoriti.

Santrock i Tracy (1978) nastojali su utvrditi kako učitelji ocjenjuju dječje karakteristike te kako predviđaju djetetova moguća ponašanja s obzirom na različitost obitelji iz koje dolaze (jednoroditeljska ili dvoroditeljska). Nakon gledanja filma o osmogodišnjem dječaku uključenom u različite aktivnosti, učitelji su ocjenjivali njegove osobine ličnosti poput zadovoljstva, devijantnosti njegova ponašanja, slaganja s drugima, emocionalne prilagodbe i slično, te predviđali koliko će dječak biti sklon kršiti pravila, koliko će preuzimati ulogu vođe ili kako će se nositi sa stresom. Rezultati su pokazali da je dječak lošije ocijenjen u dimenzijama sreće, emocionalne prilagodbe i sposobnosti nošenja sa stresom kada je dolazio iz razvedene obitelji, u odnosu na dječaka iz dvoroditeljske obitelji. Nešto kasnije, Ganong i suradnici (1990) u meta-analizi devet različitih istraživanja u prošlosti (poput prethodno spomenutih Santrock i Tracy (1978), Fry i Addington (1984), Fuller (1986), Guttman i Broudo (1989) i drugih; svi prema Ganong i sur., 1990) pokušali su usporediti percepcije studenata i učitelja prema djeci i roditeljima koji su dolazili iz različitih obitelji (jednoroditeljske, rekonstruirane, posvojiteljske). Navedena analiza potvrdila je da su stavovi prema djeci čiji su roditelji u braku pozitivniji od djece čiji roditelji nisu u braku. Isto tako, odrasli u braku ocijenjeni su pozitivnije od onih s drugačijim bračnim statusom. Drugim riječima, generalni zaključak navedenih istraživanja je da su se pojedinci za koje se vjeruje da dolaze iz nuklearne obitelji ocjenjivali pozitivnije od onih koji dolaze iz neke druge obiteljske strukture. Novije istraživanje Guttman i sur. (2008) nastojalo je utvrditi je li došlo do promjene u percepciji učitelja prema djeci iz jednoroditeljskih obitelji. Istraživanje je provedeno u Izraelu na uzorku od 115 učiteljica i gotovo isto toliko učenika. Procjenjivalo se kako učitelji i učenici procjenjuju dječju kognitivnu, socijalnu i emocionalnu dimenziju s obzirom na činjenicu da su im roditelji razvedeni. Ispitanici su gledali film o jedanaestogodišnjem djetetu uključenom u različite aktivnosti. S obiteljskom strukturom i dječjim spolom manipuliralo se za potrebe istraživanja (postojale su dvije verzije filma, o dječaku i djevojčici, odnosno ispitanicima je rečeno da dijete živi s dvoje roditelja i braćom ili razvedenom majkom i braćom). Dobiveni podaci potvrdili su da unatoč tome što učenici nisu pravili razlike između djece razvedenih roditelja i djece iz dvoroditeljskih obitelji, učiteljice su to i dalje činile niže rangirajući sve tri istraživane dimenzije funkcioniranja djeteta iz

razvedene obitelji (kognitivnu, socijalnu i emocionalnu). Djeca su tako niže rangirana u sposobnosti na koncentraciju, prema kreativnosti, samopouzdanju, otvorenosti prema drugima i socijalnoj uključenosti. Nadalje, temperament im je ocijenjen agresivnijim, a samopouzdanje nižim. Ovakav podatak osobito zabrinjava ako uzmemo u obzir da su upravo učitelji oni koji bi uz roditelje trebali biti modeli za dječje ponašanje. Razlog tome može ležati u negativnim stavovima društva prema razvodu, koji i dalje prevladavaju u Izraelu, ali to svejedno ne opravdava dobiveni rezultat. Nadalje, Grant i Ray (2009) u svome radu govore o stereotipima stručnjaka prema suvremenim obiteljskim oblicima ističući kako stručnjaci takve roditelje smatraju nedovoljno kompetentnim. O tome kako stručnjačko ponašanje može dodatno otežati poziciju obitelji, govori i istraživanje Rishel (2008; prema Bartulović i Kušević, 2016) koje je potvrdilo da stručnjaci, u tom slučaju nastavnici, rjeđe organiziraju susrete s razvedenim roditeljima zbog stava da su oni sami odabrali biti manje uključeni u djetetovo obrazovanje.

Negativni stavovi prema jednoroditeljskim obiteljima dovode do stigmatizacije roditelja i djece te dodatno povećavaju njihovu ranjivost. Petz i suradnici (1992: 426) definirali su stav kao „stečenu, relativno trajnu i stabilnu organizaciju pozitivnih ili negativnih emocija, vrednovanja i reagiranja prema nekom objektu.“ Autori navode tri bitne dimenzije koje određuju stav, a to su znanja o objektu stava, emocije prema objektu stava te akcije, odnosno spremnost na određeno ponašanje prema objektu stava. Istraživanja (Fullan, 1985 i Guskey, 1986; prema Shema, 2015) potvrđuju da značajan faktor u mijenjanju stavova i uvjerenja ima mijenjanje prakse na osnovi koje stručnjaci imaju uvid u utjecaj promjena na pozitivne učinke među djecom. Heilman (2008; prema Turner-Vorbeck i Miller Marsh, 2008) upozorava da se prevlast stereotipa iz jednog konteksta lako prenosi u svaki drugi. Vlastite stereotipne i predrasudne procjene prema različitim obiteljskim strukturama lako se reflektiraju u profesionalno pedagoško djelovanje odgajatelja, zbog čega je osobito važno da stručnjaci osvijeste sklonost percipiranja drugih iz vlastite pozicije i kroz model deficita (Bartulović i Kušević, 2016). Raboteg-Šarić i sur. (2003) ističu da su prema osobnim iskustvima samohranih roditelja stavovi okoline ipak nešto pozitivniji prema njihovoj djeci nego prema njima. Takve negativne nalaze potvrđuje i Pećnik (2006) u nešto novijem istraživanju na nacionalnom uzorku Republike Hrvatske gdje je utvrđeno da se samohrani roditelji češće osjećaju isključenima iz društva u odnosu na druge roditelje, čak svaki četvrti.

Ranije navedene studije potvrđuju da su djeca i roditelji iz jednoroditeljskih obitelji često izloženi negativnim stavovima o kvaliteti njihova funkcioniranja prisutnim i u percepcijama pedagoških stručnjaka. Različitost u shvaćanju karakteristika članova jednoroditeljskih obitelji, te mogućeg rizika da ih se stereotipizira, upućuje na potrebu veće svijesti o ovom

problemu. Osobito svjesni moraju biti odgajatelji u ustanovama ranog i predškolskog odgoja koji su djeci među prvim modelima ponašanja, ali i prvi pedagoški stručnjaci s kojom se roditelji susreću. Oni trebaju ciljano poticati vrijednosti uvažavanja različitih obiteljskih struktura u kojima živi sve veći broj djece. Međutim, problem koji se javlja je predviđanje mogućeg pozitivnog djelovanja stručnjaka na osnovi njihovih pozitivnih stavova prema jednoroditeljskim obiteljima. Primjerice, odgajatelji mogu govoriti o inkluzivnim stavovima prema samohranim majkama po vlastitom odabiru jer ih možda trenutno nemaju u skupini i ne trebaju s njima surađivati, no kada bi takvi roditelji došli u grupu, moglo bi se dogoditi da prvotni stavovi budu proturječni njihovu djelovanju.

Nadalje, odgajatelji moraju osvijestiti da razlike u percepciji djece iz jednoroditeljskih i dvoroditeljskih obitelji mogu biti izrazito pedagoški značajne ako kao posljedicu imaju Pigmalion efekt. Pigmalion efekt ili efekt samoispunjujućeg proročanstva govori da očekivanja i vjerovanja djeluju na naše ponašanje tako da se ta očekivanja i vjerovanja zaista ispune (Rijavec, 2000). U primjeru odgajatelja i djece iz jednoroditeljskih obitelji to bi značilo da ako odgajatelji vjeruju i očekuju loša postignuća i negativna ponašanja djece iz jednoroditeljskih obitelji, do njih će zaista i doći. Odgajatelji će pridavati manje pozornosti promjenama u dječjem ponašanju, manje će propitivati vlastito djelovanje i tražiti moguće razloge u vlastitoj praksi, pripisujući ih obiteljskoj strukturi na koju ne mogu utjecati. S druge strane, vjerovanje u dječje snage i napore može mijenjati njihova ponašanja prema postignućima i dječjem uspjehu. Stoga je važno da svaki odgojno-obrazovni stručnjak propituje uzroke slabijeg napredovanja djece ili promjena u njihovu ponašanju. One mogu biti povezane s promjenama koje se događaju u dječjem obiteljskom životu, ali mogu biti i rezultat prirodnog razvoja djeteta ili odgojnih postupaka odgajatelja i ozračja koje vlada u grupi. Češći izljevi ljutnje u vidu vrištanja, grižnje i bacanja kod djece u dobi od tri do četiri godine razvojno su uvjetovani, budući da ljutnja svoj vrhunac dostiže upravo u tome periodu (Starč i sur., 2004). S druge strane, to isto ponašanje će se češće moći pripisati promjenama u obiteljskoj strukturi ako se javi kod djece od pet ili šest godina. Odgajatelji dakle moraju biti jako oprezni u svome odgojnom djelovanju. Bitno je da svakodnevno propituju vlastite postupke te procjenjuju koliko su vođeni svojim stručnim znanjima, a koliko vlastitim stereotipima i predrasudama. Samo oni stručnjaci koji će propitivati vlastitu praksu i osvijestiti svoju profesionalnu odgovornost, koju imaju prema svim obiteljima, mogu stvoriti zajednicu u kojoj se svi osjećaju dobrodošlo i prihvaćeno.

Stoga prepoznavanje i prihvaćanje različitosti obiteljskih struktura, njihovih različitih potreba i karakteristika s kojima se stručnjaci u ustanovama ranog i predškolskog odgoja



svakodnevno susreću, sve više postaje imperativom uspješne suradnje, jer je vidljivo kako roditelji u odgojno-obrazovnu ustanovu dolaze iz različitih početnih pozicija. Međutim, ono što i dalje zabrinjava, a upozoravaju Larrabee i Kim (2010), je da neki stručnjaci, unatoč tome što pojedine netradicionalne strukture prepoznaju kao obiteljske, izjavljuju da takve obitelji ne bi uključili u svoje poučavanje. Moguće razloge takvih odluka autori Souto-Manning i Swick (2006) vide u negativnim iskustvima koje su stručnjaci imali u suradnji s pojedinim obiteljima ili utjecaju vlastite prošlosti i kulture u kojoj žive. Ovakve nalaze autori smatraju izrazito problematičnima, ističući kako negativna iskustva stručnjaka sprječavaju mogućnost ostvarivanja kvalitetne suradnje s roditeljima iz jednoroditeljskih obitelji, jer suradnju započinju s pretpostavkom u njezin mogući negativni ishod. S druge strane, problem nastaje i u radu s djecom. Stručnjaci koji jednoroditeljsku obiteljsku strukturu smatraju automatski suboptimalnom, u slučaju javljanja problema u djetetovu ponašanju ili napredovanju, rjeđe za to mogu tražiti razloge u vlastitoj praksi, vjerujući da je obiteljska struktura djeteta, na koju on ne može utjecati, jedini uzrok promjena. Na navedenu problematiku upozorava i Kušević (2016) upozoravajući na osobitu opasnost gdje stručnjaci negativna iskustava koja su imali u suradnji s roditeljima preslikavaju na odnose s djecom. Međutim, Graue (2005) ističe da unatoč značajnom utjecaju povijesti i vlastite kulture u oblikovanju pojedinca i njegovog djelovanja, svatko od nas sam bira i odlučuje kako će se predstaviti roditeljima, djeci i cijeloj društvenoj zajednici.

Dodatan problem koji se javlja u percepciji obitelji kod stručnjaka odnosi se na važnost stručnjačkog definiranja same suradnje, odnosno stručnjačkog razumijevanja važnosti suradnje za dobrobit obitelji, kao i njegovih vlastitih uvjerenja o važnosti uključivanja roditelja u tu suradnju. Položaj roditelja i stručnjaka (pedagoga i odgajatelja) u različitim vremenskim periodima vezan je uz različite paradigme o suradnji obitelji i odgojno-obrazovne ustanove. Svaka je uključivala specifičan odnos moći, ali i uloga i odgovornosti. Ako je ona i dalje tradicionalna, i podrazumijeva roditelje koji su „vidljivi“ u ustanovi kroz brojne informativne sastanke, volontiranja, svečanosti ustanove i slično, jednoroditeljske obitelji takvom su percepcijom suradnje u samom početku u lošijem položaju. Zbog mogućeg dodatnog posla, nefleksibilnog radnog vremena, nemogućnosti osiguranja čuvanja djeteta dok su odsutni, roditelji jednoroditeljskih obitelji mogu češće biti u situaciji da se neće moći odazvati na sastanke ugovorene u točno određeno vrijeme, da neće moći doći na sva događanja koje ustanova organizira i drugo (Kušević, 2016). Ovakvo ponašanje roditelja jednoroditeljskih obitelji može se protumačiti kao nedostatak interesa za suradnju sa stručnjacima, što može dovesti do njihovog isključivanja iz dijela suradnje koji se odnosi na

zajedničko donošenje odluka (Bartulović i Kušević, 2016). Isto tako, Kušević (2016) upozorava na mogući potencijal da se roditelje etiketira kao nezainteresirane, nemarne ili čak loše roditelje. Zbog toga je jako važna percepcija suradnje koju stručnjaci imaju. Bitno različita će biti ona suradnja koja je usmjerena samo na rješavanje problema i promjena u dječjem ponašanju od one koja uključuje i roditeljske i dječje uspjehe, zajedničko dijeljenje moći i odgovornosti te uvažavanje potencijala i kompetencija roditelja i ustanove (Baum i Swick, 2008). Također, percepcija roditelja kao jednako kompetentnih za odgoj vlastite djece bitno je različita od one u kojoj je roditelj u podređenoj ulozi te se smatra nedovoljno sposobnim za uključivanje u rad stručnjaka (Kušević, 2016).

Ovakvi nalazi govore o važnosti uloge stručnjaka u kreiranju pozitivne svijesti prema različitim obiteljskim strukturama. Pedagoški stručnjaci prvi su od kojih se očekuje da im znanja ne nedostaje kada je riječ o prepoznavanju različitih obiteljskih struktura i njihovih potreba pa je opravdano očekivati da bi trebali i među prvima biti primjer prihvaćajuće prakse prema različitim obiteljskim strukturama. Budući da to uvijek nije tako, važno je da stručnjaci budu upoznati s negativnim nalazima koji potvrđuju da se različitost obiteljskih struktura može odražavati na suradnju koju imaju s roditeljima, a samim time i na potencijalni dječji (ne)uspjeh. Isto tako, budući da osjećaj dobrodošlice i prihvaćanja obitelji u odgojno-obrazovnu ustanovu ovisi dominantno o ustanovi u koju dijete ide, odnosno njezinim stručnim djelatnicima i njihovim pozitivnim stavovima koji onda utječu na pozitivne stavove jednoroditeljskih obitelji prema njima samima, bitno je da stručnjaci mijenjaju stereotipne percepcije koje imaju, kako bi stvorili okruženje za djecu koje im nudi cjelovitije razumijevanje što obitelj jest, ali isto tako kako bi stvorili okruženje u kojemu se svaki roditelj osjeća poštovano, cijenjeno i uvaženo (Lynch, 2011; prema Walsh i sur., 2017).

Uz važnost osvještavanja stereotipa u vlastitim percepcijama prema različitim obiteljskim strukturama, jako je važno da stručnjaci znaju prepoznati i specifične potrebe koje pojedine obitelji mogu imati u suradnji, a čije se neprepoznavanje može odraziti na njezinu kvalitetu.

#### *4.2. Percipiranje potreba članova jednoroditeljskih obitelji*

Raznolike obiteljske strukture u ustanovama ranog i predškolskog odgoja, s kojima odgajatelji svakodnevno komuniciraju i ostvaruju suradnju, nude uvid u niz specifičnosti svake od njih. Govoreći o specifičnim karakteristikama jednoroditeljskih obitelji možemo govoriti i o specifičnim potrebama koje iz njih proizlaze: uz spomenute potrebe za državnom

pomoći i podrškom kroz razne naknade, prava, olakšice, pitanje zapošljavanja i slično, jednoroditeljske obitelji mogu imati i niz potreba u suradnji s ustanovom ranog i predškolskog odgoja u koju dijete ide. U ovome ću radu temeljem pregleda relevantne literature kao specifične potrebe članova jednoroditeljskih obitelji na koje putem kvalitetne suradnje s njima mogu odgovoriti ustanove ranog i predškolskog odgoja analizirati: potrebu veće financijske senzibilnosti ustanove prema jednoroditeljskim obiteljima, potrebu za fleksibilnijim radnim vremenom ustanove i fleksibilnijim vremenom individualnih susreta s odgajateljima, potrebu za savjetodavnim radom s odgajateljima i stručnim timom ustanove, potrebu za održavanjem kvalitetne komunikacije s oba roditelja, potrebu za suradnjom s proširenom obitelji, odnosno svim članovima koji mogu doprinijeti dječjem napretku, te potrebu za povećavanjem inkluzivnosti odgajateljske prakse.

Kao što Raboteg-Šarić i sur. (2003) ističu, samohrani roditelji u prosjeku imaju niži životni standard u usporedbi s dvoroditeljskim obiteljima. Takav životni standard moguće je usporediti s onim koji imaju i dvoroditeljske obitelji u kojima samo jedan roditelj radi. Weinraub i sur. (2002) upozoravaju da su jednoroditeljske obitelji na čelu sa ženom najsiromašnija demografska grupa. Prema popisu stanovništva iz 2011. godine one su činile najveći udio ukupnog postotka jednoroditeljskih obitelji u Hrvatskoj od 17,1% čak njih 14,4% je na čelu sa ženom (Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, 2018b). Imajući na umu činjenicu da odsustvo jednog roditelja koji financijski ne pridonosi obitelji ili pridonosi samo u vidu alimentacije smanjuje financijske mogućnosti jednoroditeljske obitelji, nameće se potencijalna nužnost *veće financijske senzibilnosti ustanove prema jednoroditeljskim obiteljima*. Odgajatelji naivno mogu pretpostaviti da su svi roditelji prosječne financijske moći. Ako s roditeljima krenu u suradnju s navedenom pretpostavkom, vrlo lako se može dogoditi da zahtjevi koje postavljaju pred roditelje, poput čestih predstava, putovanja koja zahtijevaju dodatna financijska sredstva ili čestih potraživanja u vidu materijala koji trebaju donijeti, jednoroditeljske obitelji može, možda potpuno nesvjesno, staviti u nepovoljan položaj.

Smanjeni financijski prihodi roditelja (uz činjenicu da jedan roditelj obavlja većinu zadataka roditeljevanja i vođenja kućanstva) o kojima govore Raboteg-Šarić i sur. (2003) vode ka potrebi za dodatnim izvorima prihoda koji onda utječu na *smanjenje slobodnog vremena za aktivno bavljenje djecom, ali i za uključivanje u rad ustanove koju dijete polazi*. Kušević (2016) ističe da očekivani redoviti dolasci u ustanovu ranog odgoja i obrazovanja (bilo u vidu informativnih razgovora, roditeljskih sastanaka, razgovora sa stručnim timom ustanove ili jednostavno zbog uključivanja u rad grupe) mogu biti razumljivi za

jednoroditeljsku obitelj u kojoj roditelj ima fleksibilno radno vrijeme, pomoć šire obitelji i drugo, ali isto tako mogu predstavljati veliki izazov samohranim roditeljima koji rade u smjenama. Nadalje, autorica upozorava da nedostatak vremena, koji može ograničiti roditeljsku mogućnost za aktivnom suradnjom sa stručnjacima u ustanovi, ima potencijal da roditelje etiketira kao nezainteresirane, nemarne ili čak loše roditelje. Odgajatelji koji nisu osvijestili navedenu potrebu roditelja iz jednoroditeljskih obitelji mogu pred roditelje postavljati fiksne termine informacija, česte zahtjeve za uključivanje u rad grupe i ustanove, bez razmišljanja o potrebama za mogućom vremenskom fleksibilnošću. Isto tako, vođeni činjenicom da obitelji s jednim roditeljem u većoj mjeri žive u proširenim obiteljima, o čemu govori Mrnjavac (2014) ističući kako bake i djedovi učestalije vode brigu o djeci iz jednoroditeljskih obitelji, potreba za fleksibilnošću vremena ustanove prema pojedinim roditeljima još i više može ostati neprepoznata. Također, očekivanje da svi roditelji u jednoroditeljskim obiteljima imaju aktivnu podršku svojih roditelja, koji mogu nadomjestiti ulogu roditelja kojeg nema u pitanju organizacije vremena, mogućeg čuvanja djece ili odlaska u ustanovu umjesto njih kada je to potrebno, u nepovoljan položaj stavlja onu skupinu samohranih roditelja kojima podrška uže i šire obitelji izostaje. U kontekstu ove dimenzije javlja se i potreba za prilagođenim radnim vremenom cijele ustanove, koja je aktualna tema hrvatske današnjice<sup>5</sup>, a koja bi zadovoljila sve češće potrebe ne samo jednoroditeljskih obitelji već svih roditelja koji rade u popodnevnim smjenama, dvokratno ili do kasnih sati. Time ova potreba za vremenskom fleksibilnošću same ustanove (i načinom na koji se roditeljska (ne)uključenost interpretira), jednako kao i potreba financijske senzibilitnosti, nije ekskluzivno vezana uz jednoroditeljske obitelji.

Sljedeća ništa manje važna moguća intenzivnija potreba roditelja iz jednoroditeljskih obitelji je *potreba za savjetodavnim radom s odgajateljima i stručnim timom ustanove ranog i predškolskog odgoja*, u kontekstu što kvalitetnijeg obnašanja vlastite roditeljske uloge. Autori Brajša-Žganec i sur. (2014) ističu kako su misli i osjećaji koje pojedinci imaju o vlastitom roditeljstvu važne odrednice njihovih odgojnih postupaka i ponašanja prema djetetu te sveukupne kvalitete odnosa roditelj-dijete, a samim time i djetetovog razvoja. Zbog manjeg broja odraslih osoba koje zadovoljavaju dječje potrebe (od bioloških do emocionalnih i psiholoških), odsustva partnera koji bi preuzeo dio odgovornosti, roditelj koji je ostao sam s djetetom može osjećati povećani stres i nepovjerenje u vlastite snage za kvalitetno obavljanje roditeljske uloge (Janković, 2008). Međutim, na doživljaj roditeljstva moguće je povoljno

---

<sup>5</sup> <https://www.vecernji.hr/zagreb/do-21-sat-radit-ce-13-vrtica-ali-to-im-grad-jos-nije-rekao-1265266>

utjecati. Potvrdili su to Brajša-Žganec i sur. (2014) evaluacijskim istraživanjem UNICEF-ova programa *Rastimo zajedno*, gdje skupina roditelja koja je sudjelovala u programu govori o povećanju doživljaja roditeljske samoefikasnosti. Osjećaj roditeljske kompetentnosti dovodi do zadovoljstva roditelja koje vodi uspješnosti u odgoju djece (Jurčević Lozančić, 2011). Ovakvi nalazi potvrđuju relevantnost tvrdnji Raboteg-Šarić i sur. (2003), koje upozoravaju na potrebu samohranih roditelja za savjetodavnom pomoći u odgoju. Međutim, kada je savjetodavni rad u pitanju, valja svakako biti oprezan prema mogućoj pojavi *infantilizacije*<sup>6</sup> koju autorica Bloom (2001) opisuje. Stoga odgajatelji moraju biti jako oprezni prema načinu na koji će davati savjete te svakako trebaju paziti da oni ne budu u vidu korekcije roditeljskih „krivih“ postupaka. Također, valja imati na umu opasnost negativne interpretacije ove potrebe, odnosno svojevrsnog stereotipnog percipiranja svih roditelja iz jednoroditeljskih obitelji kao onih čiji je doživljaj roditeljskoga stresa visok, a procjena roditeljske kompetencije niska, zbog čega trebaju kontinuirano vođenje stručnjaka u svome roditeljevanju, što još jednom upućuje na važnost kontekstualnoga i individualiziranoga prepoznavanja potreba koje svaka *pojedinna* jednoroditeljska obitelj ima (i dijeli ih s ostalim obiteljima iste strukture) ili nema, usprkos markeru jednoroditeljske obiteljske strukture.

Da bi odgajatelji znali prepoznati navedene potrebe te pomogli roditeljima razviti potrebna znanja i vještine, i njima samima su potrebna dodatna znanja. Stoga Baum i Swick (2008) ističu da se pred profesorima na sveučilištima koji obučavaju buduće stručnjake za odgoj i obrazovanje nalazi zadatak unapređivanja znanja studenata o socijalnim i psihološkim aspektima samohranog roditeljstva te isticanja značenja socijalne podrške u prevladavanju teškoća i uloge stručnjaka na tome putu. Profesori trebaju ohrabrivati odgajatelje u proširivanju vlastite definicije obitelji kao i ukazati na važnost samorefleksije i propitivanja vlastitih ideologija koje se manifestiraju u kurikulumu (Fang, 1996, Reilly, 2009; prema Shema, 2015). Ovaj izazovan i jedinstven zadatak jako je bitan za pripremanje budućih stručnjaka, kako bi bili što efikasniji u svom odgojno-obrazovnom radu s djecom i njihovim roditeljima.

Kada govorimo o savjetodavnom radu i komunikaciji odgajatelja s roditeljima u jednoroditeljskim obiteljima, oni ne bi trebali biti usmjereni samo na roditelja s kojim dijete živi. Sve češći razvodi roditelja upućuju na *potrebu za ostvarivanjem kvalitetne komunikacije s oba roditelja*. Svjedoci smo emancipacije očeva koji žele biti podjednako uključeni u odgoj

---

<sup>6</sup> Reay (1999; prema Bloom, 2001) infantilizaciju definira kao odnošenje školskog osoblja prema roditeljima kao prema djeci, a ne kao prema drugim odraslim osobama.

svoga djeteta i informirani o njegovom napretku i razvoju. S druge strane, svjedoci smo i moguće narušene komunikacije između samih roditelja koja može predstavljati izazov za odgajatelje u ostvarivanju kvalitetnih odnosa s obitelji. Da bi zadovoljili potrebe oba roditelja da prime jednaku količinu informacija o djetetu, odgajatelji moraju biti pripremljeni na neke nove oblike rada s njima, u kojima neće uvijek biti dovoljno reći informacije jednom roditelju i očekivati da će on to prenijeti drugom roditelju, kao ni očekivati da će roditelji dolaziti zajedno na informativne razgovore, roditeljske sastanke i sl. (pri čemu naravno valja voditi računa o načinu na koje je skrbništvo nad djetetom formalno uređeno). O češće narušenoj komunikaciji među razvedenim roditeljima govore i Raboteg-Šarić i sur. (2003) ističući kako u 17,4% slučajeva samohrani roditelji uopće ne komuniciraju izravno, već poruke šalju „preko“ djeteta; njih 11,8% žali se na prigovaranje drugog roditelja u vezi odgoja djeteta, dok se u 12,1% javljaju aktivni pokušaji drugog roditelja da smanje njihov utjecaj na dijete. Navedeni podaci upućuju da loša komunikacija roditelja u pojedinim obiteljima, koja se prelama preko djece, ne zaobilazi niti stručnjake u ustanovi ranog i predškolskog odgoja u koju dijete ide. Drugim riječima, suvremene obiteljske strukture zahtijevaju i stručnjake s novim vještinama, znanjima i metodama rada s roditeljima.

Još jedna od mogućih značajnih potreba o kojoj bi odgajatelji trebali razmišljati je *povećavanje inkluzivnosti vlastite prakse*. Shema (2015) tako ističe kako obilježavanje određenih kulturoloških običaja poput Majčinog dana, Dana očeva, Dana obitelji i drugih, kada djeca izrađuju prigodne poklone, čestitke ili pišu pjesme, djecu iz različitih obiteljskih struktura stavlja u neravnopravan položaj. Iako odgajateljice i učiteljice s kojima je ona surađivala pokušavaju naći moguća rješenja u vidu pisanja čestitki za dvije mame ili izrade poklona za neku drugu blisku mušku osobu ako dijete nema tatu, autorica smatra da se problemu i dalje pristupa na površan način. Unatoč sve većem broju djece koja ne „zadovoljavaju“ zadani obrazac od dva roditelja različitog spola, prilagodba se očekuje samo kod djece, odnosno ne mijenja se naziv dana ili običaja niti se mijenja aktivnost.

Različiti su načini na koje odgajatelji mogu odgovoriti na potrebe i pružiti potporu roditeljima iz jednoroditeljskih obitelji. Neke od njih navode Grant i Ray (2009) predlažući odgajateljima usklađivanje vremena informacija s radnim vremenom roditelja, redovito obavještavanje o dječjem napretku te povezivanje s ostalim samohranim roditeljima. Walsh i suradnici (2017) ističu i obrazovanje roditelja te posjete obiteljskim domovima kao neke od suvremenih načina dobre suradnje. Nadalje, Henderson i Mapp (2002; prema Shema, 2015) navode da za što kvalitetniju komunikaciju i uključivanje obitelji u rad ustanove značajnu

ulogu ima i *prepoznavanje i uključivanje svih članova koji često na različite načine doprinose dječjem odgoju i napretku* (bake i djedovi, ujaci i ujne, susjedi, prijatelji i ostala rodbina).

Rezultati istraživanja Raboteg-Šarić i sur. (2003) koji ukazuju da roditelji nisu ni zadovoljni ni nezadovoljni podrškom stručnjaka u ustanovama ranog i predškolskog odgoja, govore o važnosti skretanja pozornosti na potrebu za većom svijesti stručnjaka koji im navedenu podršku mogu pružiti. Je li stručnjačka podrška u ustanovama ranog i predškolskog odgoja tek dio posla koji trebaju „obaviti“, bez pretjerane angažiranosti i vidljivih rezultata, je li razlog nedovoljne pažnje stručnjačko oskudno znanje o jednoroditeljskim obiteljima općenito te o pružanju organizacijske, savjetodavne ili neke druge podrške koja je roditeljima potrebna, ili stručnjaci različite oblike podrške nedovoljno pružaju iz straha da ne bi dodatno etiketirali i izdvajali roditelje, potrebno je dodatno istražiti. Međutim, kao stručnjaci odgoja i obrazovanja ne smijemo na našem putu zaboraviti na ono što Mrnjavac (2014) upozorava, a to je da svaka obitelj, bez obzira bila ona jednoroditeljska, dvoroditeljska ili proširena, može imati čimbenike koji potiču razvoj i olakšavaju ga kao i one koji ga usporavaju. Stoga moramo biti otvoreni i senzibilizirani prema djeci i roditeljima i njihovim specifičnim potrebama bez obzira na obiteljsku pozadinu iz koje dolaze. Logično je zaključiti da samo oni stručnjaci koji budu otvoreni za učenje i propitivanje svog stručnog djelovanja mogu prepoznati različite obiteljske strukture, uključiti ih u svoj vlastiti kurikulum te djelovati za dobrobit djece i cijele njihove obitelji.

Dok se teorijski dio rada najvećim dijelom bavio specifičnim karakteristikama jednoroditeljskih obitelji te mogućim potrebama u suradnji s ustanovom ranog i predškolskog odgoja koje se iz njih deriviraju, empirijski dio rada fokusirat će se na uvid u stručnjačku percepciju istih.

## 5. Empirijsko istraživanje

### 5.1. Određenje problema istraživanja

Porastom svijesti o izmijenjenoj slici obitelji koja sve više obuhvaća raznolike obiteljske strukture s kojima stručnjaci surađuju, nasuprot tradicionalnoj nuklearnoj obitelji, rastao je i interes i zanimanje znanstvenika koji su istraživali povezanost obiteljske strukture sa stručnjačkom percepcijom njezinih članova. O obiteljskoj strukturi kao potencijalu za stvaranje stereotipa prema njezinim članovima govore istraživanja Ganonga i sur. (1990), Ganonga i Coleman (1995), Raboteg-Šarić i Pećnik (2010), Larrabeeja i Kim (2010) i Sheme (2015). Uvid u negativne percepcije karakteristika djece iz jednoroditeljskih obitelji, koju pedagoški stručnjaci slabije ocjenjuju na kognitivnoj dimenziji, dimenziji socijalne prilagodbe, suočavanja sa stresom i emocija sreće, ponudila su istraživanja Santrock i Tracey (1978) i Guttman i sur. (2008). Drugi dio autora orijentirao se na percepciju roditelja u očima pedagoških stručnjaka. Dobiveni nalazi ukazuju na percepciju majki iz jednoroditeljskih obitelji kao emocionalno hladnih i devijantnih osoba (Raboteg-Šarić i Pećnik, 2010); njihov odgojni stil češće se definira kao popustljiv (Hetherington i Stanley-Hagan, 2002) te su općenito češće isključene iz društva (Pećnik, 2006).

Osim načinom na koji stručnjaci percipiraju specifične karakteristike članova jednoroditeljskih obitelji, znanstvenici (Raboteg-Šarić i sur., 2003; Grant i Ray, 2009; Brajša-Žganec i sur., 2014; Shema, 2015; Kušević, 2016) su problematizirali njihove specifične potrebe, kao što su potreba za smanjenim financijskim očekivanjima od roditelja, prilagođenim radnim vremenom ustanove i vremenom informacija radnom vremenu roditelja, potreba za savjetodavnim radom s roditeljima u svrhu podizanja i jačanja roditeljskih odgojnih kompetencija i stvaranja pozitivnije slike o sebi, nužnost povećavanja inkluzivnosti prakse ustanove, uključivanja svih članova uže i šire obitelji i prijatelja koji utječu na dječju dobrobit, važnost suradnje s oba roditelja i drugo.

Često nesvjesni svojih stereotipa prema određenim obiteljskim strukturama, odgajatelji utječu ne samo na dijete i roditelja iz određene obitelji nego i na cijelu ustanovu, šaljući tako sliku ostalim obiteljima o svojoj implicitnoj pedagogiji. Vrlo je važno da su stručnjaci ranog odgoja osviješteni o opasnostima stereotipa, da sustavno propituju vlastite stereotipe u profesionalnom radu, da spretno balansiraju između specifičnih potreba koje uočavaju, ali da su istovremeno izrazito oprezni kako ih ne bi stigmatizirali te da imaju



dovoljno znanja koja će im omogućiti mijenjanje stavova u koje duboko vjeruju, a koji su možda u raskoraku s eksplicitnom pedagoškom znanosti.

Pretraživanjem baza podataka i internetskih stranica uočila sam da je domaća literatura koja sustavnije obrađuje problematiku zastupljenosti stereotipa prema jednoroditeljskim obiteljskim strukturama kod pedagoških stručnjaka oskudna. U stranoj literaturi najčešća su ona istraživanja koja se bave stereotipnim percepcijama članova jednoroditeljskih obitelji iz perspektive stručnjaka u školama, uglavnom učitelja (Santrock i Tracey, 1978; Ganong i sur., 1990; Guttman i sur., 2008; Shema, 2015), dok je radova koji govore o percepcijama stručnjaka u ustanovama ranog i predškolskog odgoja znatno manje (Graue, 2005; Raboteg-Šarić i Pećnik, 2010; Mrnjavac, 2014). Stoga je osnovni problem ovog istraživanja *utvrditi kako odgajatelji u ustanovama ranog i predškolskog odgoja procjenjuju karakteristike članova jednoroditeljskih obitelji i specifične potrebe koje ti članovi imaju u odnosu s ustanovom*. U skladu s navedenim problemom postavljena su sljedeća specifična istraživačka pitanja:

1. Primjećuju li odgajatelji neke razlike u specifičnim karakteristikama (osobinama i ponašanjima) članova jednoroditeljskih obitelji u odnosu na članove drugih obiteljskih struktura?
2. Koliko odgajatelji u vlastitoj praksi prepoznaju specifične potrebe koje članovi jednoroditeljskih obitelji mogu imati u suradnji s ustanovom ranog i predškolskog odgoja?
3. Koliko odgajatelji sebe osobno smatraju odgovornima za pružanje podrške članovima jednoroditeljskih obitelji te kako se (ne)prepoznavanje osobne odgovornosti manifestira u njihovoj praksi?

## *5.2. Postupci i instrumenti*

U skladu s postavljenim problemom istraživanja korišten je kvalitativni pristup. „Kvalitativna istraživanja usmjerena su razumijevanju određene pojave, na holistički pristup, odnosno proučavanje određene pojave u cjelini. To su istraživanja koja „duboko“ istražuju određenu pojavu i to u socijalnom kontekstu i interakciji“ (Matijević i sur., 2016: 364). Njima se nastoji doći do podataka koji prezentiraju riječi sudionika, nude refleksiju istraživača i složeni opis i interpretaciju problema (Creswell, 2007; prema Lichtman 2014).

Za dobivanje podataka korišten je problemski usmjeren (dubinski) polustrukturirani intervju. Halmi (2005) navodi kako se polustrukturirani intervju koristi kako bi se sudionik doveo u situaciju da se spontano izjašnjava o svojim mišljenjima, stavovima, osjećajima i općenito o razlozima svoga ponašanja u vezi s problemom koji mu je predložen. Uz unaprijed postavljena okvirna pitanja, vodilo se računa i o potrebi za kreiranjem dodatnih pitanja kako bi se dobili što iscrpniji podatci. Zbog toga su se neka pitanja produbljavala, pojašnjavala i preskakala, ovisno o dobivenim odgovorima. Sam protokol intervjuja sastojao se od 19 pitanja otvorenog tipa (vidi Prilog 3) koja su sastavljena kako bi odgovorila na postavljena istraživačka pitanja. U devetom pitanju, kojim se nastojao dobiti uvid u stručnjačku percepciju potreba jednoroditeljskih obitelji, nalazilo se i nekoliko potpitanja. Njima se planiralo potaknuti sudionike na promišljanje ukoliko se ne budu mogli dosjetiti niti jedne specifične potrebe.

### *5.3. Uzorak*

Sudionici ovog istraživanja čine prigodan (neprobabilistički) uzorak do kojeg se došlo slanjem zahtjeva za provođenje istraživanja na različite adrese elektroničke pošte privatnih i državnih ustanova ranog i predškolskog odgoja Grada Zagreba. Zahtjev je poslan na 30 ustanova, a uzorkovanje je išlo slijedom pozitivnih odgovora ustanova. Odgajatelje koji su pristupili intervjuiranju izabrali su pedagog, ravnatelj ili drugi stručni suradnik u odgojno-obrazovnoj ustanovi. Jedini uvjet koji su odgajatelji morali zadovoljiti bilo je iskustvo rada s jednoroditeljskim obiteljima. Muški i ženski odgajatelji imali su jednaku mogućnost sudjelovanja istraživanju, no zbog manje zastupljenosti muškaraca u poslu odgajatelja, pretpostavljalo se da će uzorak biti homogen prema kriteriju spola.

Konačni uzorak sastojao se od 13 odgajateljica<sup>7</sup>. Do ovog broja došlo se postupkom saturacije, odnosno kada je primijećeno da je prikupljeno dovoljno podataka i da je došlo do zasićenja, čime je zadovoljen kriterij primjerenosti dobivenih podataka (Halmi, 1996). Dob sudionica istraživanja nije bilježena, ali prije samog početka intervjuja bilježila se duljina njihovog radnog staža kao i vrsta ustanove u kojoj rade (privatna/državna). Stoga se uzorak sudionica istraživanja razlikovao i prema vrsti ustanove u kojoj rade: njih petero zaposleno je u privatnoj ustanovi (PU) ranog i predškolskog odgoja, dok je osam zaposleno u ustanovama

---

<sup>7</sup> Zbog homogenosti uzorka, u daljem tekstu koristit će se termini odgajateljice, odnosno sudionice istraživanja.

Grada Zagreba (GU). Kriterij radnog staža se bilježio za slučaj ako bi se pokazao relevantnim u dobivenim podacima. Budući da je u finalnom uzorku sudionica bilo više odgajateljica s dužim radnim iskustvom (osam odgajateljica je imalo preko deset godina radnog iskustva), ne može se govoriti o značajnijim razlikama u dobivenim odgovorima mlađih i starijih odgajateljica. Za lakše praćenje Tablica 1 prikazuje navedene podatke.

*Tablica 1* Struktura uzorka sudionica istraživanja

Sudionice	Duljina radnog staža				Vrsta ustanove ranog i predškolskog odgoja
	do 5 god	5-10 god	11-20god	21+ god	
S1		x			GU
S2	x				PU
S3			x		PU
S4	x				PU
S5				x	GU
S6	x				PU
S7				x	GU
S8			x		GU
S9				x	GU
S10				x	GU
S11			x		PU
S12		x			GU
S13				x	GU

#### 5.4. Način provođenja istraživanja

Intervjuiranje je provedeno krajem srpnja 2018. godine u ustanovama ranog i predškolskog odgoja u kojima su odgajateljice zaposlene. Pri provođenju intervjuja vodilo se računa o čimbenicima koji bi mogli utjecati na dobivene rezultate na koje upozorava Zvonarević (1976; prema Matijević i sur., 2016), poput motiviranja ispitanika, osiguravanja prostorije bez buke, usmjeravanja pozornosti na sudionika, sprječavanje ulaska drugih osoba u prostoriju za vrijeme intervjuiranja, davanje osnovnih informacija o intervjuu (vrijeme trajanja, očekivanja od sudionika), upućivanje na povjerljivost podataka i anonimnost izvještaja. Pri tome se pazilo da intervju ne bude predugačak (prosječno trajanje intervjuja bilo je 20 minuta). Prije samog početka intervjuja sudionice su obaviještene o osnovnim podacima poput cilja istraživanja, prosječnog trajanja postupka intervjuiranja te o mogućim koristima

istraživanja. Također, obaviještene su i da mogu prekinuti intervju u bilo kojem trenutku ako se ne budu osjećale zadovoljno, ako se osjete isprovocirano ili zbog nekih drugih njima poznatih razloga, no tu mogućnost nije iskoristila niti jedna sudionica. Nakon uvodnih informacija sudionice su potpisale suglasnost (vidi Prilog 2) s kojom potvrđuju da su upoznate s pojedinostima istraživanja te da se slažu da intervju bude sniman diktafonom. Tek nakon toga se pristupilo intervjuiranju. Sudionicama su postavljana pitanja predviđena protokolom intervjuja, ali se sam redoslijed pitanja i potreba za dodatnim pitanjima ili izostavljanjem pojedinih pitanja prilagođavao dobivenim odgovorima. Po završetku intervjuiranja, sudionice su još jednom dobile obavijest da se za rezultate istraživanja mogu javiti na adresu elektroničke pošte voditeljice intervjuja. Dobiveni podaci su transkribirani, anonimizirani te označeni oznakama (Sudionica 1,2,3...).

### *5.5. Obrada podataka*

Dobiveni podaci interpretirani su tematskom analizom (Braun i Clarke, 2006). Autorice ističu kako je tematska analiza fleksibilna i korisna istraživačka metoda pomoću koje se mogu dobiti bogati i detaljni, a u isto vrijeme složeni podaci. Stoga tematsku analizu navode kao metodu kojom se mogu prikazati iskustva i stvarnost sudionika.

Prije obrade podataka napravljena je transkripcija zvučnih zapisa. Stoga je obrada dobivenih podataka započela već u samom procesu transkribiranja. Ponovno preslušavanje intervjuja za vrijeme transkripcije audio materijala u tekstualni omogućilo je bolje upoznavanje s dobivenim sadržajem. Sam postupak analize podataka uključivao je faze koje Braun i Clarke (2006) temeljito opisuju u svome radu, a to su faze: upoznavanje s podacima, generiranje kodova, traženje tema, pregled odabranih tema, definiranje i imenovanje tema te izvještavanje o dobivenim podacima. Drugim riječima, intervjui su se najprije aktivno iščitavali u potrazi za ključnim izjavama koje su se bilježile. Nakon toga, napravljen je postupak kodiranja dobivenih podataka. Halmi (2005: 349) kodiranje opisuje kao „proces segmentiranja (dekontekstualizacije), istraživanja, konceptualizacije i kategorizacije podataka“. Kodovi nisu unaprijed postavljeni, nego su nastali kao rezultat iščitavanja i analiziranja srodnih riječi i sintagmi koje su se grupirale u isti kod. Kodovi su se uspoređivali u potrazi za sličnostima i razlikama među njima te su se grupirali u kategorije. Svakom kodu pridružena je frekvencija kako bi se jasnije dobio uvid u učestalost pojedinih odgovora. Sama frekvencija osobito je značajna kod pitanja u kojima se traži prepoznavanje i detektiranje

pojedinih potreba i mogućih izvora podrške i pomoći jednoroditeljskim obiteljima, odnosno kada se želi dobiti uvid u znanja odgajateljica. Teme su oblikovane u skladu s istraživačkim pitanjima te su u njih smještene odgovarajuće kategorije odgovora, čime je sam proces tematske analize blago modificiran. Međutim, kao što i autorice Braun i Clarke (2006) ističu, analiza podataka nije podrazumijevala linearan proces prelaženja s jedne na drugu opisanu fazu, nego ponavljajući proces gdje se vraćalo u pojedine faze, kada je za to bilo potrebe. Primjeri citirani u tekstu odabrani su jer se smatra da predstavljaju srž određene teme koja se nastojala pobliže razumjeti. Pored citata nalazi se oznaka (npr. S1) koja predstavlja određenu sudionicu.

Sljedeće poglavlje donosi analizu rezultata i raspravu podijeljenu u tri cjeline, u skladu s trima ranije postavljenim istraživačkim pitanjima.

## 6. Analiza rezultata i rasprava

### 6.1. Karakteristike članova jednoroditeljskih obitelji

Prvim istraživačkim pitanjem nastojalo se saznati primjećuju li odgajateljice neke razlike u specifičnim karakteristikama (osobinama i ponašanjima) članova jednoroditeljskih obitelji u odnosu na članove drugih obiteljskih struktura. Da bi se dobila jasnija slika o tome, intervju je započeo pitanjem **definicije funkcionalne obitelji**<sup>8</sup> kako bi se saznalo što uopće odgajateljice smatraju da obiteljska funkcionalnost podrazumijeva i koliko im je sama obiteljska struktura u tome presudna. Dobiveni podatci ukazuju na to da se najviše odgovora odnosi na ozračje i odnose koji u obitelji vladaju ističući tako dobru komunikaciju među članovima (6), sreću i zadovoljstvo koje vlada u obitelji (5), odnosno kvalitetu tih odnosa (4). Šest odgajateljica navodi i brigu za dijete ili djecu, odnosno angažiranost roditelja u brizi, kao bitno obilježje obiteljske funkcionalnosti. Ovakve definicije usporedive su s definicijom obiteljske funkcionalnosti koju Karpowitz (2001; prema Ljubetić, 2007: 29) opisuje kao „sposobnost obitelji da uspješno zadovolji tjelesne, emocionalne i duhovne potrebe svakog pojedinog člana obitelji“.

Međutim, zanimljivo je primijetiti da sedam odgajateljica u svojim odgovorima spominje članove obitelji ističući dva roditelja i dijete/djecu (4), odnosno odrasle i mlađe članove (1), dok dvije odgajateljice u svojoj definiciji funkcionalnosti navode oca, majku i dijete/djecu kao tipičan primjer definicije nuklearne obitelji.

*Funkcionalna obitelj je obitelj gdje je otac i majka, žive sa svojom djecom, jednim ili više, zajednički ih odgajaju, o njima brinu, dogovaraju se oko njihovog odgoja. (S2)*

Druga odgajateljica je međutim svjesna svoje tradicionalne definicije obitelji. Iako se na kraju opredjeljuje za definiciju oca i majke s djecom, ne isključuje druge obiteljske strukture navodeći da bi bilo poželjno da može sudjelovati i proširena obitelj s bakama i djedovima. Iako definiciju funkcionalnosti poistovjećuje s definicijom idealne obitelji, odgajateljica ističe da i samohrani roditelji mogu dobro funkcionirati. Tek tri odgajateljice posebno naglašavaju da je funkcionalnost obitelji neovisna o broju članova.

Djelomično podijeljena razmišljanja odgajateljica u prvom pitanju, gdje u definiciji obiteljske funkcionalnosti više od polovice njih uključuje obiteljsku strukturu, nastojala su se bolje razumjeti pitanjima koja govore o **važnosti obiteljske strukture za suradnju obitelji s**

<sup>8</sup> Odgovori sudionica uključivali su više elemenata pa je frekvencija odgovora veća od njihovog ukupnog broja.

**ustanovom ranog i predškolskog odgoja.** Iako su gotovo sve odgajateljice na pitanje otvorenog tipa odgovorile da je struktura bitna za suradnju (11), dok su svega dvije odgajateljice rekle da nije, slika se nešto promijenila kako su intervjui odmicali prema kraju. Tako je na pitanje na samom kraju intervjua o važnosti promišljanja o specifičnostima suradnje s pojedinim obiteljskim strukturama ili njezine nevažnosti, odgovor odgajateljica ipak nešto drugačiji: samo sedam odgajateljica ponovno je potvrdilo da je struktura obitelji bitna za suradnju, dok gotovo isto toliko odgajateljica (6) ipak propituje i nastoji balansirati naglašavanje obiteljske strukture nasuprot njezinog zanemarivanja. Sudionice koje su prvi put odgovorile da struktura nije bitna priklonile su se odgovorima da je podjednako bitna i nebitna. Vjeruje se da je do navedenih promjena u odgovorima došlo zbog samih pitanja protokola koja su prethodila, jer osim svrhe dobivanja korisnih podataka, pitanjima se nastojalo i potaknuti odgajateljice na promišljanje o vlastitoj praksi, odnosno propitivanje vlastitih stavova i uvjerenja. Budući da se pitanje ponovno postavilo gotovo na samom kraju intervjua, odgajateljice su za to imale dovoljno vremena.

*Pa dobro, mislim treba promišljati, ali u jednu ruku je nebitno, svaka, svaka, svaka obitelj ima svoju specifičnost...Mislim, možda malo treba ono, posebno bit upoznat. Jer većina ono ima mamu, tatu pa sada ono ni ne mora se toliko vodit računa. Al ovo ipak malo ono bit osjetljiviji. Jer je jedan roditelj. Mislim, treba razmišljat ono iz gledišta djeteta, šta ja znam. (S5)*

*Hah. Pa ovako. Vjerojatno je struktura obitelji bitna, nije da baš nije nikakav faktor, al i dalje mi se čini da je najbitnije kakav je roditelj i kakvo je dijete i koliko odgojitelj je voljan i može ostvariti i suradnju i partnerstvo sa nekim roditeljem. Da. Ja bih sve uzela u obzir. (S6)*

Dobiveni odgovori usporedivi su s problemom esencijalizacije/separacije koju detaljnije obrađuje autorica Patterson (2013) upozoravajući da dobar stručnjak mora balansirati između ove dvije krajnosti, ističući strukturu kako bi se roditeljima i djeci moglo pomoći u mogućim potrebama koje imaju, ali ne pridajući strukturi esencijalnu važnost kako ju se ne bi interpretiralo uzročnikom svih problema koji se možda pojavljuju. Stoga potonje citiran odgovor (S6) upućuje na vješto balansiranje ove odgajateljice između opisanih krajnosti. Međutim, neovisno o odgovorima o povezanosti same strukture i suradnje, gotovo sve odgajateljice se slažu da bi trebale **poznavati obiteljsku strukturu iz koje dijete dolazi** (12), dok samo jedna ističe da ne vidi koju bi korist od toga mogla imati.

*Pa ne znam, nisam primijetila baš da od tog imam...ajmo reći sad nekakvu korist i da mi je to potrebno meni kao odgajatelju. Kad se bavim s djetetom, zaista mi nije bitno da li...mmm, ako mi dijete samo ne spominje svoju situaciju kod kuće, da li rastava, da li istospolna zajednica ili nešto, mislim da mi to ne pravi razliku definitivno tako da. Ja čak, ako dođe do toga da majka ima potrebu razgovarati o tome ili dijete, sve uredu, ok, ali ovako da sad...Mislim često ni ne primijetim da su se roditelji rastali. (S3)*

Međutim, u drugom dijelu intervjua ista odgajateljica ipak propituje vlastito razmišljanje. Navodi kako je bilo slučajeva kada nisu bili obaviješteni o obiteljskoj strukturi, što smatra da nije u redu jer je to moglo biti bitno ako dijete bude trebalo neku pomoć, iako do sada nije imala slučajeva da bi dijete takvu pomoć trebalo. U odgovorima odgajateljice primijećeno je da jako naglašava asimilacijski pristup, pokušavajući u većini odgovora istaknuti da ne primjećuje razlike, da se prema svima odnosi jednako. Stoga se ovakav nesklad u odgovorima odgajateljice tumači kao mogući pomak od asimilacijskog pristupa prema balansu između separacije i asimilacije.

Odgajateljice koje ističu da je poznavanje obiteljske strukture bitno, kao najčešće **razloge važnosti poznavanja obiteljske strukture djeteta**<sup>9</sup> navode moguću korist za rad s djecom. Većina tako navodi bolje razumijevanje djetetovog ponašanja (8), prilagođavanje vlastitog rada u radu s djecom (4) te zbog komunikacije i rada s roditeljima (4). Odgajateljica koja ne navodi potrebu za poznavanjem strukture objašnjava da jednostavno nije uočila nikakve pretjerane potrebe ili probleme koji bi se razlikovali od problema drugih roditelja i djece, a zbog kojih bi joj takav podatak pomogao u radu.

Prva tri pitanja pokušala su dati jasniju predodžbu o odgajateljskom razumijevanju obiteljske strukture i njezine važnosti za suradnju s roditeljima i rad s djecom, dok se sljedećim pitanjem nastojalo utvrditi odgajateljska procjena **postojanja razlika u karakteristikama ili ponašanju roditelja iz jednoroditeljskih obitelji u odnosu na roditelje iz drugih obiteljskih struktura**<sup>10</sup>. I u ovom pitanju odgajateljice su podijeljene. Polovica (6) smatra da razlika nema, dok njih sedmero ističe razlike koje se najviše odnose na ponašanje roditelja, a ne na njihove specifične osobine. Ističu povećanu pažnju (5), popustljivost (2), ali i osjećaj nesigurnosti i većeg nepovjerenja roditelja prema odgajateljima (2). Važno je međutim istaknuti da je pozitivno to što se odgajateljice većinom referiraju na pojedinačne slučajeve iz prakse, u potrazi za pronalaskom onog primjera koji bi ukazao na

---

<sup>9</sup> Odgovori sudionica uključivali su više elemenata pa je frekvencija odgovora veća od njihovog ukupnog broja.

<sup>10</sup> Odgovori sudionica uključivali su više elemenata pa je frekvencija odgovora veća od njihovog ukupnog broja.



moguću razliku odnosno negativna obilježja, a ne generiraju ta iskustva na sve roditelje iz jednoroditeljskih obitelji.

*Eee, kod nekih da, kod nekih da. Evo iz mog iskustva, iz mog iskustva, imam friško iskustvo, znači to je jedan roditelj. Jako velika nesigurnost, nepovjerenje, distanca, strah i znači tom roditelju je puno više trebalo da se opusti, da se otvori. A kako se roditelj opuštao, tako se dijete opuštalo. (S10)*

*Sada slučaj koji imam, primjećujem itekako veliku razliku jer majka želi nadoknaditi. A imam osjećaj pogotovo pred nama, zapravo želi tu svu neku silnu ljubav ili ne znam kako, ali čak malo graniči sa, ajmo reći normalnim. Eeee, svu tu silnu ljubav kao izliti baš toga trenutka kao i svu tu brigu na neki način ovaj, tako da...Onda možda, ne znam, kupnjom nečega, možda igračkaka, odjeće ili tako nečeg, želi nadoknaditi ono što nema. Recimo ako je samo mama, ako nema tate ili... Eto, tako nekako sam ja to doživjela. (S7)*

Ovako dobiveni podatci razlikuju se od podataka srodnih istraživanja domaćih autora (Rabotg-Šarić i sur., 2003; Raboteg-Šarić i Pećnik, 2010) koji govore o lošijoj slici samohranih roditelja u društvu ističući niža rangiranja osobina ličnosti roditelja iz jednoroditeljskih obitelji. Odgajateljice su s druge strane više orijentirane na karakteriziranje roditeljskog ponašanja, odnosno njihovog odnosa s djecom, o čemu pišu i autori Buljan-Flander i Karlović (2004). Stoga u odgovorima najčešće ističu pozitivna obilježja roditelja poput povećanog napora i angažmana oko djece, njihovu zaštitničku orijentiranost prema djeci kao i povećanu odgovornost.

Nadalje, intervjuom se željelo utvrditi uočavaju li odgajateljice **razlike u karakteristikama, ponašanju ili napredovanju djece iz jednoroditeljskih obitelji u odnosu na djecu iz drugih obiteljskih struktura**<sup>11</sup>. Pet odgajateljica se složilo da razlika nema, dok ostale odgajateljice (njih 8) navode veću osjetljivost djece (4), manjak socijalnih iskustava (3) koji se odražava na njihovo ponašanje, povećanu privrženost prema odgajatelju (2), regresiju u ponašanju, odnosno povratak na davno odbačene obrasce ponašanja (2), moguće agresivno ponašanje u suočavanju s izazovima (2), pojavu razmaženosti (1), dok jedna kolegica ističe i pozitivan element, a to je odgovornije ponašanje takve djece (1). Najčešće teškoće koje odgajateljice primjećuju odnose se na emocionalno funkcioniranje djece, dok je ostatak uglavnom usmjeren na njihove moguće promjene u ponašanju. Dobiveni nalazi najbliži su onima autora Santrock i Tracy (1978), koji posebno ističu slabije

---

<sup>11</sup> Odgovori sudionica uključivali su više elemenata pa je frekvencija odgovora veća od njihovog ukupnog broja.

ocijenjenu emocionalnu prilagodbu djece i suočavanje sa stresom. Dok autori Guttmann i sur. (2008) govore o nižim rezultatima djece prema procjeni učiteljica na sve tri razine uključujući intelektualnu, socijalnu i emocionalnu, odgajateljice u ovom istraživanju ne uočavaju slabiji napredak na intelektualnoj razini djece. Nedostatak socijalnih iskustava ne vide kao nepremostiv čimbenik, odnosno čimbenik koji bi činio razliku u njihovom napredovanju.

*Možda djeca koja dolaze iz obitelji gdje su oba roditelja, možda bi rekla da imaju malo više iskustava izvan institucije zato što... mislim to logično ide. Iz nekog razloga, najčešće se dešava da su onda više u takvim obiteljima i s bakama i djedovima. Općenito ta je obitelj povezana i to onda ide jedno s drugim... Svako iskustvo je važno da bi dijete dalje napredovalo. Ne bih rekla da ima sada neki značaj, da je to dijete toliko jako zakinjuto da u ovim važnim stvarima ne bi napredovalo. Npr. u jeziku ili motorici, kada gledamo [o] karakteristikama. (S2)*

Primjećujem da su odgajateljice oprezne u donošenju zaključaka te elemente koje navode nastoje razgraničiti od moguće generalizacije na svu djecu iz jednoroditeljskih obitelji, što govori o nepostojanju stereotipa među ispitivanim odgajateljicama i njihovoj osviještenosti o tome da obiteljska struktura kao takva ne smije biti element na osnovu kojega donose zaključke. Zanimljivo je i razmišljanje odgajateljice (S3) koja govori o vlastitom stereotipu koji je imala prema djeci iz jednoroditeljskih obitelji, ali ga je osvijestila i odbacila. Primjeri vlastite prakse su joj pomogli u tome.

*Nee. O tom sam razmišljala baš, ajmo reći malo sam onako pokušavala usporediti sad tu djecu i uvijek sam prije mislila možda se njima sad malo više popušta, ali...Eee, u današnje vrijeme se ionako popušta, mislim barem sad kako dolazim u kontakt vidim da dosta se niz dlaku ide djeci te želje njihove. Tu naravno sad mislim na ono kupi mi molim te ovo, kupi mi ono, znači ne, ne bi rekla...Ajde, u tom dijelu će znači to dijete dobiti više stvari i s jedne i s druge [strane], ali jednako tako će i gdje su obadva roditelja kod kuće i to. (S3)*

Također, osobito zanimljiv je i citat odgajateljice (S10) koja govori o mogućim pozitivnim stranama promijenjene obiteljske strukture za djecu, na koje upozoravaju i autori Raboteg-Šarić i sur. (2003). Autori govore o rezultatima nekolicine kvalitativnih istraživanja koja potvrđuju da se djeca nakon razvoda osjećaju bolje ako su roditelji tijekom braka bili u čestim, intenzivnim i kroničnim sukobima. Isto tako, istraživanja su pokazala i da mnoga djeca, koja nakon razvoda ostanu živjeti s majkom, uspostavljaju prisnije odnose nego prije

razvoda. Na ovakve nalaze upozorava i autorica Kušević (2017) ističući da ono što je funkcionalno za društvo, ne znači da je ujedno funkcionalno za članove određene obitelji.

*Mislim da, da ne bi trebalo biti... Imala sam slučajeve da je dijete bilo super, da je napredovalo, da je baš bilo super, da mu je bilo bolje tako nego prije... Imala sam super djevojčicu koja je prodisala kad su se roditelji razišli. Evo, ružno zvuči, ali to dijete je tolko napredovalo. Roditelji su bolje funkcionirali kad su se razišli i to se vidjelo na djetetu. To dijete je prodisalo. (S10)*

Posljednje pitanje kojim se nastojala razumjeti stručnjačka percepcija karakteristika jednoroditeljskih obitelji odnosilo se na **čimbenike odgojne ranjivosti jednoroditeljskih obitelji** koji su se odnosili i na djecu i roditelje. Jedanaest odgajateljica uočava jedan ili više čimbenika odgojne ranjivosti, odnosno mogućih teškoća funkcioniranja njezinih članova, dok samo dvije odgajateljice smatraju da nema značajnih čimbenika po kojima bi se razlikovali od drugih obiteljskih struktura. Navedeni čimbenici najviše se odnose na elemente koji bi mogli utjecati na samo funkcioniranje djeteta, poput izostanka partnerskog dijeljenja odgovornosti u donošenju odluka vezanih za dijete (4), teže organizacije oko čuvanja djeteta (3), pomanjkanja izvora za dječje učenje (1) ili mogućih teškoća odgoja (1), o kojima govore i nalazi autora Hetherington i Stanley-Hagan (2002), Čudina-Obradović i Obradović (2006), Maleš i Kušević (2011) i Mrnjavac (2014). Raboteg-Šarić i sur. (2003) i Kušević (2016) upozoravaju na manjak financija i poteškoće s vremenskom organizacijom roditelja u jednoroditeljskim obiteljima, koje sedam odgajateljica prepoznaje kao moguće čimbenike odgojne ranjivosti (manjak vremena za kvalitetnu brigu za dijete (4), manjak financija (3)). Nепрепозnavanje čimbenika ranjivosti jednoroditeljskih obitelji od strane dvije odgajateljice je problematično jer otežava odgovaranje na specifične potrebe koje bi roditelji iz jednoroditeljskih obitelji mogli imati. Isto tako, zanimljivo je da jedna od njih (S5) ne uočava moguću teškoću vremenske organizacije, a ističe da je dobra organizacija u jednoroditeljskim obiteljima najvažnija.

*Ja mislim da to najviše ovisi o stavu koji taj roditelj može imati. Znači, ako je, mislim da ako je čovjek dobro sa time i ako se on tada osjeća dobro u tooo, u toj situaciji, da zapravo nema razlike u odnosu na dvoroditeljske obitelji. Ali jednako tako mislim da i ako se roditelji u dvoroditeljskim obiteljima ne osjećaju dobro u tim ulogama da to isto utječe na dijete i njihove odnose. (S11)*

*Ranjive? E sad, ja sam kažem optimist. Najvažnija je ta dobra organizacija. Mislim, normalno da bi dijete, mislim uvijek bi trebalo imat dva roditelja, ali to ne znači da će dijete ako nema jednog roditelja ne imat potporu i ljubav u životu, i da će mu taj jedan roditelj, može mu pružiti više nego što bi mu pružila ova oba roditelja u životu. Kažem, svaki slučaj je ono za sebe. (S5)*

Ovakvo dobiveni podaci dali su detaljniji uvid u percepcije stručnjaka u ustanovama ranog i predškolskog odgoja o karakteristikama roditelja i djece iz jednoroditeljskih obitelji, te ujedno odgovorili na prvo istraživačko pitanje. Odgajateljice funkcionalnu obitelj vide najviše kao sklad odnosa i ozračja koje u obitelji vladaju. Odgajateljice koje su u definiranju funkcionalne obitelji uključivale i obiteljsku strukturu, to su uglavnom činile jer im je obiteljska struktura bitna za bolje razumijevanje dječjih promjena u ponašanju, ali i za mijenjanje vlastite prakse i prilagodbu rada s djecom i odraslima. To potvrđuje i podatak u kojemu polovica odgajateljica nastoji balansirati između važnosti i specifičnosti obiteljske strukture i sposobnosti da se obiteljska struktura ne esencijalizira. Odgajatelji gotovo uopće negativno ne percipiraju karakteristike i ponašanja roditelja iz jednoroditeljskih obitelji, navodeći da su takvi roditelji možda i više angažirani od ostalih. S druge strane, percepcija karakteristika djece je nešto podijeljena. Iako odgajateljice u svome radu surađuju i s roditeljima, ovakvo dobiveni podaci mogu se povezati s količinom vremena koju odgajateljice provode s djecom, zbog čega su više usmjerene na njih i na promišljanje o njihovim karakteristikama. Najčešće ističu slabije emocionalno funkcioniranje te socijalne odnose gdje su djeca češće vezana za odraslu osobu. Međutim, konačne zaključke teško je izvesti, jer odgajateljice govore o pozitivnim iskustvima rada s djecom te su vrlo oprezne pri iznošenju generalizacija. Naglašavaju da su vođene konkretnim primjerima te ne uočavaju nešto izrazito drugačije što bi se moglo pripisati samoj obiteljskoj strukturi. Opisani rezultati bude pedagoški optimizam, no nameće se pitanje bi li percepcija bila ista kad bi odgajateljice imale više negativnih profesionalnih iskustava. Problem negativnih iskustava u suradnji s pojedinom obitelji i njihov utjecaj na kreiranje mišljenja prema cijeloj skupini određene obiteljske strukture obrađuju brojni znanstvenici (Souto-Manning i Swick, 2006; Fullan, 1985 i Guskey, 1986; prema Shema, 2015).

## 6.2. Specifične potrebe članova jednoroditeljskih obitelji

Drugo istraživačko pitanje nastojalo je utvrditi koliko odgajatelji u vlastitoj praksi prepoznaju specifične potrebe koje članovi jednoroditeljskih obitelji mogu imati u suradnji s ustanovom ranog i predškolskog odgoja. Da bi se došlo do željenih odgovora o specifičnim potrebama, odgajateljice su najprije pitane da podijele **dosadašnja iskustva suradnje s jednoroditeljskim obiteljima**. Deset odgajateljica ističe pozitivna ili podjednaka iskustva suradnje kao i s roditeljima iz dvoroditeljskih obitelji.

*Isto kao i suradnja sa dvoroditeljskim obiteljima. Dakle, ovisi čisto od čovjeka do čovjeka. Nema veze s time da li su jednoroditeljske ili..., opet ću reć normalne obitelji<sup>12</sup>. Ne znam kako da se lijepo izrazim. (S6)*

Tri odgajateljice ne spominju u svojim odgovorima jesu li ili nisu zadovoljne suradnjom, dajući odgovore koji se ne mogu definirati, zbog čega su označeni kao neodređeni. S druge strane, s obzirom da ne ističu nezadovoljstvo, moglo bi se protumačiti da odgajateljice ostvaruju podjednaku kvalitetu suradnje kao i s drugim roditeljima pa nemaju potrebu to posebno isticati.

Na pitanje o **izazovima u ostvarivanju odnosa s roditeljima iz jednoroditeljskih obitelji**, odgajateljice navode rjeđu komunikaciju s oba roditelja (3), slabiji protok informacija između roditelja koji ne žive zajedno (2), teškoće u suradnji izazvane ogovaranjem drugog roditelja (2), intenzivne emocionalne reakcije roditelja (2), problem usklađivanja odgojnih postupaka između roditelja skrbnika i odgajatelja (1), teškoće stvaranja opuštene atmosfere na informativnim razgovorima s oba roditelja (1) te teškoće usklađivanja odgojnih postupaka s proširenom obitelji (1). Većina se teškoća može svesti pod široki zajednički nazivnik izazova u komunikaciji, koja je u uskoj vezi sa samom kvalitetom suradnje. Neki izazovi odnose se na komunikaciju stručnjaka s obitelji, dok su drugi vezani za lošiju komunikaciju između samih roditelja koja se onda zrcali na njihove odnose. Pitanje o izazovima ciljano postavljeno je prije pitanja o specifičnim potrebama kako bi ih se potaknulo na razmišljanje o mogućim **specifičnim potrebama koje bi roditelji mogli imali u suradnji s ustanovom ranog i predškolskog odgoja**, a koje su povezane sa samim izazovima suradnje. Odgajateljice (10) uglavnom prepoznaju barem jednu od mogućih potreba koje bi obitelji mogle imati u suradnji

---

<sup>12</sup> Kod odgajateljice S6 uočen je nesklad između terminologije koju koristi i njezinog sadržajno progresivnoga govora. Odnosno, odgajateljica prepoznaje čimbenike odgojne ranjivosti jednoroditeljskih obitelji, potrebe koje bi obitelji mogle imati, moguće opasnosti stereotipa, ali s druge strane, terminologija koju upotrebljava je obilježavajuća za jednoroditeljske obitelji, čega je i sama svjesna.

s ustanovom, dok tri odgajateljice ističu da ne prepoznaju nikakve potrebe specifične za jednoroditeljske obitelji. Moguće tumačenje neprepoznavanja specifičnih potreba kod tri odgajateljice može ići u dva smjera. Jedno je da odgajateljice jednostavno nisu osvijestile postojanje potreba jednoroditeljskih obitelji, a drugo da neprepoznavanje mogućih potreba može biti rezultat davanja socijalno poželjnih odgovora, odnosno da bi se isticanje potreba moglo tumačiti kao izdvajanje takvih obitelji.

Što se odgovora deset odgajateljica koje su prepoznale barem jednu specifičnu potrebu koju bi roditelji u suradnji s ustanovom mogli imati tiče, najviše prepoznaju potrebu roditelja za dodatnim savjetodavnim radom s njima i stručnim timom ustanove (7), što je u skladu s upozorenjima autora Raboteg-Šarić i sur. (2003) koji u prijedlozima za poboljšanje kvalitete života jednoroditeljskih obitelji navode emocionalnu podršku i/ili psihološku pomoć roditeljima, kao i autora Lynch (2001; prema Walsh i sur., 2017) koji ističe kako bi svi roditelji trebali dobiti pomoć kada im je ona potrebna. Zatim slijede smanjene financijske mogućnosti obitelji (5) na koje upozoravaju Fišer i sur. (2007), potom nedostatak vremena za uključivanje u rad ustanove i dolazak na roditeljske i informativne razgovore (4), na koje upozoravaju Raboteg-Šarić i sur. (2003) i Kušević (2016), dok potrebu suradnje s oba roditelja i potrebu za povećavanjem inkluzivnosti vlastite prakse navodi samo po jedna odgajateljica. Ovakvi nalazi istraživanja koji ukazuju da odgajateljice najmanje prepoznaju one potrebe na koje najviše mogu utjecati, poput mijenjanja vlastite prakse i održavanja komunikacije s oba roditelja, ukazuju na nužnost veće svijesti odgajatelja o vrstama mogućih potreba jednoroditeljskih obitelji u suradnji s ustanovom ranog i predškolskog odgoja i načina na koje oni mogu odgovoriti na njih. Zanimljiv podatak je da od osam odgajateljica koje ne uočavaju manjak financija kao mogući čimbenik rizika, njih četiri rade u privatnoj ustanovi. Stoga bi se ovakav podatak mogao i opravdati, jer je za pretpostaviti da roditelji čija djeca idu u privatnu ustanovu ranog i predškolskog odgoja imaju dovoljno financijskih sredstava pa je ova potreba možda manje istaknuta. Isto tako, neprepoznavanje potrebe za većom inkluzivnošću vlastite prakse različito je od iskaza odgajateljica u kojima njih četiri navode da im je poznavanje obiteljske strukture bitno upravo da bi mogle prilagođavati vlastitu praksu. Stoga se može pretpostaviti da je svijest o tome možda nešto niža ili da su razinom inkluzivnosti svoje prakse posve zadovoljne.

Budući da je pitanje bilo otvorenog tipa bez ikakvih potpitanja, koja bi odgajateljice navodila na socijalno poželjne odgovore, pitanje koje se nameće je: bi li dodatna potpitanja dala jasniju sliku potreba koje odgajateljice uočavaju ili tek naizgled optimističnije podatke? Isto tako, potreba za mogućim mijenjanjem vlastite prakse u vidu obilježavanja određenih

datuma poput Majčinog dana ili Dana očeva, uočava samo jedna odgajateljica. U njezinim izjavama, kao i u istraživanju autorice Shema (2015), promjenama se i dalje ne pristupa sustavno.

*Pa sada, ovaj... kažem, ovaj... svaki slučaj je individualan (osmijeh). Al mene malo, što se tiče tih blagdana, ne znam ovaj. Evo, Dan majki, Dan očeva, to mi je ono jedino problem što se tiče mog rada. Jer ovaj, kad radite, npr. dijete kad nema mamu, a radite čestitku za Dan ovaj majki i ono nešto lijepo svojoj mami napraviti, onda morate malo ono posebno voditi brigu, ovaj, o tome što se tiče našeg rada u vrtiću, a i roditelju je teško ono... Sad ovisi dal su djeca manja, dal su pred školu, ono kako postupiti s tim djetetom. Npr., on može svojoj baki napraviti, ako baka ima aktivnu ulogu, on će svojoj baki, svojoj teti. Uvijek nađemo nekoga. U najgorem slučaju će napraviti mami pa kad ide u posjet... Evo u starijoj grupi, ono, odvest će dijete na groblje pa će ono na groblju to nešto napraviti. Evo, to je jedno moje lijepo iskustvo ovaj, iz prijašnjih ovaj godina, kad dijete nije imalo mamu. (S5)*

Također, bitno je istaknuti da odgajateljice ne navode potrebu za povećanom suradnjom i uključivanjem šire obitelji u rad, budući da je upravo ona često intenzivnije uključena u odgoj i brigu za dijete u jednoroditeljskim obiteljima (Mrnjavac, 2014). Isto tako, kod potrebe za prilagodbom radnog vremena, odgajateljice ne navode potrebu za prilagodbom radnog vremena cijele ustanove, nego samo vrijeme koje one kao odgajateljice mogu zadovoljiti (uključivanje roditelja u rad grupe, roditeljski i informativni sastanci).

Drugo istraživačko pitanje potvrđuje da su odgajateljice zadovoljne suradnjom koju imaju s jednoroditeljskim obiteljima. Kao moguće izazove u ostvarivanju odnosa vide nedostatak suradnje s oba roditelja te slabiji protok informacija među samim roditeljima zbog njihovih narušenih odnosa. Najčešće uočavaju potrebu za savjetodavnim radom, određene prilagodbe vezane za financijske mogućnosti roditelja kao i na njegova vremenska ograničenja. Međutim, još nisu dovoljno osvijestile važnost potrebe ostvarivanja suradnje s oba roditelja u jednoroditeljskim obiteljima nastalima razvodom, potrebu za većom inkluzivnošću vlastite prakse te potrebu uključivanja i ostvarivanja suradnje sa širom obitelji, što govori da su odgajateljice svjesne postojanja specifičnih potreba koje jednoroditeljske obitelji mogu imati u suradnji s ustanovom, ali isto tako da su nedovoljno osviještene o onim potrebama na koje najviše mogu utjecati, a koje su vezane za njihovu vlastitu praksu.

### 6.3. Uloga odgajatelja u pružanju podrške jednoroditeljskim obiteljima

Zadnjom skupinom pitanja nastojalo se dobiti uvid koliko odgajateljice sebe osobno smatraju odgovornima za pružanje podrške članovima jednoroditeljskih obitelji te kako se (ne)prepoznavanje osobne odgovornosti manifestira u njihovoj praksi. Prvo pitanje iz skupine glasillo je **tko je sve u društvu odgovoran za pružanje podrške članovima jednoroditeljskih obitelji**. Odgajateljice u odgovorima najčešće kreću od sebe, odnosno ustanove u kojoj rade i u koju dijete ide, što predstavlja pedagoški vrlo produktivnu perspektivu. Tako ustanovu ranog i predškolskog odgoja (8) i školu (5) navode kao najčešće odgovore. Jednako kao i ustanovu ranog i predškolskog odgoja smatraju odgovornim i centar za socijalnu skrb (8). Nadalje slijede uža i šira obitelj (5), ministarstvo (3), mjesna zajednica (2), udruge samohranih roditelja (2) te policija (1). Pozitivan je podatak da odgajateljice uglavnom kreću od svoje ustanove i sebe, jer se sve slažu da su i one **osobno odgovorne za pružanje podrške**. Ali isto tako, zanimljivo je primijetiti da jako malo znaju ili su osvijestile ulogu ostalih dionika društva koji trebaju preuzeti dio odgovornosti, što je podatak koji u pitanje dovodi njihovu kompetentnost da savjetuju roditelje o mogućim izvorima podrške.

*Pa nemam blagog pojma. Pa valjda socijalna skrb i onda nakon toga odgojno-obrazovna ustanova kroz koje dijete prolazi. (S6)*

Druga kolegica svjesna je potrebe za dodatnom informiranošću, što ističe sljedećim riječima:

*Kao što postoji grupa podrške ne znam, za žene oboljele od mali... malignog tumora, kako se već zove. Vjerujem da ima takvih skupina, samo ja nisam, nije mi trebalo još. Ali vjerujem da ima i da ne bi bilo loše možda da mi znamo neku. Ja ne znam. Dakle mogla bi, al se ne sjetim iskreno. (S11)*

Pitanjima **što odgajatelji mogu učiniti ne bi li poboljšali suradnju**, odnosno **što sve vide kao značajan oblik podrške**, dobio se uvid u načine na koje odgajateljice mogu poboljšati suradnju s jednoroditeljskim obiteljima. Veliki broj različitih odgovora koji se pojavljuju samo jednom (9) smješteni su u grupu razno, a odnose se na zanimljive prijedloge poput otvaranja zajedničkog maila za odgajatelje i roditelje u grupi pomoću kojega bi roditelji mogli dobivati dodatna izvješća o dječjim aktivnostima, obavijesti, informacije i slično (1), dijeljenje sličnih iskustava odgajatelja u suradnji s jednoroditeljskim obiteljima te primjera dobre prakse u izazovima na koje nailaze (1), individualni razgovori na kojima sudjeluju oba odgajatelja (1), organiziranje radionica na razini ustanove za sve roditelje iz jednoroditeljskih



obitelji (1), odlazak u posjet obitelji doma (1), intenzivnija suradnja sa stručnim timom (1), komunikacija s oba roditelja (1), prilagođeno vrijeme dolaska na individualne konzultacije (1) te manja kritičnost odgajatelja prema roditeljima iz jednoroditeljskih obitelji (1). Iako se ovakvi podatci ne mogu grupirati, upućuju na promišljanje odgajateljica koje kao rezultat nudi mnoštvo smjerova u kojima podrška može ići. Također, važno je istaknuti potencijalnu opasnost prijedloga organiziranja radionica za sve roditelje iz jednoroditeljskih obitelji na razini ustanove jer takva aktivnost na neki način na razini ustanove segregira roditelje na osnovi obiteljske strukture iz koje dolaze, a opasnost je još i veća ako su radionice inicijativom ustanove savjetodavnog karaktera, čime se može implicirati i njihova smanjena roditeljska kompetentnost. Međutim, pohvalno je primijetiti da su neki od odgovora u skladu sa savjetima znanstvenika koji su se bavili ovom tematikom (Walsh i sur., 2017; Grant i Ray, 2009) poput posjeta obiteljskim domovima te usklađivanja vremena individualnih sastanaka s radnim vremenom roditelja.

*Pa recimo, meni se sviđa ovo da se možda ide roditeljima, tj. određenom djetetu u posjet, da odgojitelj ide u posjet djetetu da vidi u kakvom domu to dijete stvarno živi, u kojem je okruženju. Tako bolje upoznaš i roditelja i dijete kada vidiš izbliza neposredno kako njihov svakodnevni život funkcionira. Meni se to sviđa, ja bih rado da mogu krenuti na taj nivo.<sup>13</sup> (S6)*

Gotovo polovina odgajateljica (6) slaže se da bi češći individualni sastanci mogli poboljšati suradnju koju imaju. Ovakav prijedlog može biti problematičan, jer bi dodatni individualni sastanci mogli dodatno opteretiti ionako smanjene vremenske mogućnosti roditelja. S druge strane, samo jedna odgajateljica navodi potrebu prilagođavanja vremena individualnih sastanaka potrebama roditelja, stoga bi navedeni prijedlozi mogli biti ostvarivi kada bi svijest o navedenoj potrebi bila veća, odnosno, kada bi odgajatelji prakticirali posebne načine za ostvarivanje dodatnih individualnih informiranja poput komunikacije mobitelom i sl., što odgajateljice ne predlažu kao moguću alternativu (iako ne znači da to ne prakticiraju). Također, odgajateljice smatraju da je bitna i dodatna edukacija odgajatelja (4). Zanimljiv podatak je da potrebu za dodatnom edukacijom ističu odgajateljice koje imaju više od deset godina radnog iskustva.

---

<sup>13</sup> Ovakav načelno pozitivan prijedlog poboljšavanja suradnje može biti problematičan ukoliko se odnosi samo na jednoroditeljske obitelji ili bilo koju drugu „alternativnu“ obiteljsku strukturu, a da za cilj ima provjeravanje obiteljske funkcionalnosti. S druge strane, prijedlog je pohvalan ako se odnosi na sve zainteresirane roditelje u cilju uspostavljanja što kvalitetnije suradnje s njima. Procjenjujem da je potonje bila ideja citirane odgajateljice (S6).

*A mislim da je to nekakvo konstantno stručno usavršavanje, bilo što se tiče, bilo da se radi o literaturi, bilo da se radi o nekim stručnim skupovima na tu temu...Mislim da taj dio recimo dosta fali. Znači meni sa tolikim, tolikim godinama staža jednako kao nekome tko je jučer izašao iz škole i došao na posao. Mislim da bi tu tematiku trebalo malo pojačati. (S9)*

Dodatna savjetovanja roditelja o izvorima podrške, koja navode dvije odgajateljice, također se mogu povezati s navedenom edukacijom, ako uzmemo u obzir podatak da su odgajateljice nedovoljno informirane o sustavima podrške izvan odgojno-obrazovne ustanove. Isto tako, jedna odgajateljica govori da vjeruje da roditelji nisu niti svjesni koliko podrške i pomoći mogu dobiti od odgajatelja i ustanove ranog i predškolskog odgoja, što navodi na zaključak da se uz povećanu svijest odgajatelja o izvorima podrške javlja i potreba za povećanom sviješću i informiranjem roditelja. Dvije odgajateljice vjeruju da bi veća pristupačnost odgajatelja i prilagođeni materijali koje nude roditeljima (poput portfolija i kratkih filmova o dječjim aktivnostima), mogli poboljšati suradnju koju imaju s roditeljima iz jednoroditeljskih obitelji.

Nadalje, dublji uvid u moguće prijedloge poboljšavanja kvalitete suradnje ponudio je i odgovor na pitanje **što sve odgajatelji čine kako bi se sva djeca i svi roditelji osjećali dobrodošlo**. Sve su se odgajateljice složile da je jako bitno da se svi osjećaju dobrodošlo, a načini na koje to postižu su raznoliki: poput srdačnih i nasmijanih dočeka roditelja i djece te zagrljaja djece prije ulaska u skupinu (7), zalaganja za ravnopravnost i jednakost na razini cijele ustanove (5), većom pristupačnošću u davanju savjeta (4) i otvorenom komunikacijom (2), mogućnošću roditelja da borave u grupi (1), zajedničkim neformalnim druženjima obitelji i odgajatelja (1), ali i prilagođenim pristupom svakom pojedincu (1). Prilagođeni pristup o kojemu govori jedna odgajateljica na tragu je savjeta autorica Bartulović i Kušević (2016), koje naglašavaju da bi stručnjaci trebali zagovarati prilagođenu suradnju s različitim obiteljskim strukturama koju zaista i prakticiraju, nasuprot univerzalnom modelu koji takvu suradnju tek deklarativno podržava.

*Mislim da je jako bitno promišljati to jer dok se ne nađete u toj situaciji, kao ja u toj, u ovoj generaciji, onda zapravo uopće ne razmišljate o tome i onda se odjedanput nađete da hodate po tankom ledu zato jer morate biti vrlo obzirni, morate paziti što će te reći jer to se može upotrijebiti i protiv Vas. Tako da, definitivno je tu potreban veći angažman odgajatelja. Ne možemo se onako jednako postavljati prema svima zato jer mi jesmo tu zbog djece, ali njih dovode roditelji i nama je bitno znati što se događa kod kuće kako bismo mogli djetetu adekvatno pristupiti i pomoći ukoliko treba našu pomoć na bilo kojem planu. (S8)*

Pitanje koje se međutim nameće je: što od ovoga odgajateljice zaista prakticiraju u praksi? Detaljniji uvid u to dali su nam odgovori na posljednja tri pitanja koja se odnose na **fleksibilnost odgajatelja i ustanove ranog i predškolskog odgoja prema vremenskim mogućnostima roditelja iz jednoroditeljskih obitelji**, financijsku osjetljivost te mogućnost podržavanja roditelja u odgojim izazovima na koje nailaze.

Sve odgajateljice smatraju da i one i ustanova u kojoj rade trebaju biti fleksibilni prema vremenskim mogućnostima roditelja iz jednoroditeljskih obitelji. Najčešće se dosjećaju načina na koje bi one mogle biti fleksibilnije pa uglavnom navode prilagođavanje vremena individualnih sastanaka s roditeljima (6). Vrlo je pohvalno što roditeljima uglavnom nude liste na koje sami zapisuju termin koji im odgovara u ponuđenim danima ili im nude mogućnost dolaska u jutarnjim terminima ako su inače sastanci predviđeni u popodnevnim terminima. Međutim, važno je istaknuti da je u otvorenom pitanju ranije tijekom intervjua ovu potrebu prepoznala samo jedna odgajateljica (moguće je da odgajateljice ovo drže imperativom dobre prakse koji nije vezan za obiteljsku strukturu). Također, jedna odgajateljica ulaže posebne napore u vlastitoj fleksibilnosti vremena.

*Svakako, možemo se dogovoriti u bilo koje vrijeme. Naravno, kada ja odradim svoju smjenu, znala sam se čak vratiti isto na posao, kada bi roditelju to pasalo. Baš pričam sada o ovom primjeru djevojčice rastavljenih roditelja. Tako da sam recimo radila ujutro i vratila bih se popodne oko pola pet kad bi tim roditeljima pasalo da odradimo te individualne konzultacije.*  
(S1)

S druge strane, odgajateljice nude nešto manje prijedloga na koje bi ustanova mogla biti fleksibilna (4) i često fleksibilnost ustanove poistovjećuju s listama kojima roditelji mogu ovladati bilo koga da pokupi dijete po završetku radnog vremena vrtića. Dvije odgajateljice navode dodatna popodnevna dežurstva koja bi ustanova mogla organizirati (2), dok druge dvije navode mogući kasniji dolazak djece u grupu (2). Isto tako, dvije odgajateljice navode i ostanak izvan radnog vremena kada roditelji kasne (2), što se ne može držati fleksibilnošću, s obzirom na to da ostaju kao rezultat nužde, a ne vlastitog odabira. Međutim, svakako treba istaknuti dvije odgajateljice koje u svome promišljanju o radnom vremenu same ustanove imaju cjelovitiji pristup. Jedna ističe da takvu praksu podržava cijela ustanova, dok druga smatra da bi ustanova trebala biti više osviještena.

*Pa ja mislim da više nego što smo sad jer... Evo recimo po zakonu roditelji potpisuju ugovor na 10 sati, i u pravilu nisam primijetila nekakvu razliku između jednoroditeljskih i cjelovitih<sup>14</sup> obitelji, da jednoroditeljske češće to produžavaju...Da, recimo ako taj jedan roditelj kod kojega je dijete radi u smjenama, onda ja vjerujem da bi njemu bilo puno lakše ako on radi taj dan, ne znam, jedan sat popodne, da dijete ne mora dovesti do 9 sati ujutro, što je nekakvo nepisano pravilo, nego da dijete može dovesti u 12. Ali jako puno odgajatelja pa čak i stručnih suradnika, u to uključujem i ravnatelje, nevoljko gleda na takve stvari zato jer... Imam osjećaj da onako pomalo se drže, znate ono, gledaju pravocrtno ispred sebe. I sad oni razmišljaju na način za dijete je bolje da je tu on, ne znam nekih 9 ili 10 sati, u tom jutarnjem periodu kada je i ono svježije i sve, nego da dođe ovako na ručak pa ide spavat, pa kao šta on ima od dana? A zaboravljaju da on od dana ima taj period koji je proveo sa svojim roditeljem koji je definitivno dragocjeniji od onoga što mi možemo ponuditi. Zato jer, koliko god ustanova bila na visini i materijalno okruženje i fantastični odgajatelji, koliko sve bilo super, ništa ne može zamijeniti roditelja. Tako da tu recimo bi možda bi trebala se povećati ta osjetljivost. (S8)*

*Mi smo inače kao ustanova dosta fleksibilni općenito prema dolasku i odlasku, djeteta, znači u vrtić, iz vrtića ovi svakodnevnima [svakodnevno]. Jer zapravo smo nekako stava da, evo sad recimo postavlja se pitanje tog popodnevnog rada i tako neki ljudi rade u smjenama, rade popodne. Kad bismo, mi mislimo ako bismo mi sada uvjetovali, ne znam, evo sad ću reći banalno, dolazak u 9 sati, da onda zapravo nismo dobro učinili. Jer ako taj roditelj radi popodne, a on se već u pola 9 mora pozdraviti sa svojim djetetom, a zna da će ga vidjeti tek, ne znam, 6, 7, 8 ili koliko već sati navečer, da to onda možda i nije dobro. Koliko god je zapravo u vrtiću taj prijednevni rad najintenzivniji, najviše događanja i možda, možda je najbolji i za dijete. A zapravo je li onda najbolji ako mu oduzimamo roditelja na tako puno vremena? (S11)*

Dobiveni podatci govore da unatoč tome što su samo četiri odgajateljice prepoznale vrijeme kao moguću specifičnu potrebu jednoroditeljskih obitelji, sve one smatraju da je fleksibilnost vremena značajna za jednoroditeljske obitelji. U praksi ju prepoznaju i uvažavaju u mjeri u kojoj mogu i znaju.

Kada je u pitanju **financijska osjetljivost**, možemo reći da su odgajateljice gotovo u potpunosti složne da bi je trebalo biti. Jedna odgajateljica ne primjećuje da je ustanova posebno osjetljiva ističući da su roditelji uglavnom dobrostojeći pa niti ne vidi potrebu za njom, što ne znači da je ne bi bilo kada bi okolnosti to tražile. Najčešći načini na koje ustanova uvažava financijsku mogućnost roditelja iz jednoroditeljskih obitelji odnosi se na

---

<sup>14</sup> Slično kao i kod odgajateljice S6 uočen je nesklad između terminologije koju odgajateljica S8 koristi i njezinog sadržajno progresivnoga govora.

financiranje ili sufinanciranje određenih predstava i izleta (7). Isto tako, dvije odgajateljice smatraju da ustanova jako pazi pri odabiru ponuda za izlete i predstave odbacujući ponude koje su preskupe. Neke odgajateljice nude primjere dobre prakse navodeći prikupljanje donacija i razmjenu odjeće. Kao pozitivno valja istaknuti da odgajateljice promišljaju u mogućem etiketiranju djece određenim prilagodbama u radu, na što upozoravaju i autorice Bartulović i Kušević (2016) navodeći kako izolirane akcije prikupljanja sredstava mogu posramiti obitelji. S druge strane, ne znači da takvih akcija ne treba biti, samo se o njima treba dobro promišljati te one trebaju biti organizirane kao kontinuirane aktivnosti prikupljanja materijalnih ili novčanih sredstava kojim bi se moglo pomoći roditeljima kada se za to pokaže potreba.

*Pa... vjerujem da bi ustanova trebala izać više u susret, al opet to je pretpostavljam regulirano nekim zakonima o kojima, na koje ja baš i ne mogu utjecati sama. A baš recimo organizirati neko prikupljanje novaca pa izdvajati dijete posebno, to mi se isto ne čini kao dobra ideja da se stigmatizira ni roditelja ni dijete, da bi i drugi znali i taj roditelj. To mi se ne čini zgodno. (S6)*

Kao moguće prijedloge veće osjetljivosti ustanove i odgajatelja u financijskim potraživanjima od roditelja iz jednoroditeljskih obitelji, odgajateljice navode vođenje računa o rasporedu događanja za koja se traže dodatna novčana sredstva (2), kako bi roditelji imali dovoljno vremena da pripreme potreban novac, kao i ponudu besplatnih predstava u ustanovi za one kojima je potrebno (1). Zanimljivo je primijetiti da su odgajateljice financije prvotno povezivale s nečim s čim nemaju doticaja, razmišljajući u smjeru mjesečnih izdataka za cijenu usluge, dok svoj osobni angažman rijetko spominju. One odgajateljice koje ga spominju navode da od roditelja ne traže nikakav materijal jer sve osigura ustanova ili da materijal koji traže nema materijalnu vrijednost (stari papir, čepovi, boce i slično).

Predzadnje pitanje odnosilo se **na mogućnost podržavanja roditelja iz jednoroditeljskih obitelji u odgojim izazovima s kojima se susreću**. Ova potreba se ranije pokazala kao najčešće prepoznata kod odgajateljica (7), a sve odgajateljice vjeruju u svoje sposobnosti i znanja da to i kvalitetno obave. Ono po čemu se odgovori razlikuju je da sedam odgajateljica smatra da može pomoći svojim savjetima i stručnim znanjima, dok ostalih šest smatra da mogu pomoći, ali na promjene mogu utjecati u onoj dimenziji u kojoj roditelji žele prihvatiti savjete.

*Pa mi prvenstveno možemo pomoći savjetom. Mislim da su oni ti koji će na kraju donijet odluku za svoje dijete. Mi ih svakako možemo uputiti kako se dijete ponaša evo u grupi. Kakva je njegova socijalizacija s ostalim vršnjacima, kako možda rješava te neke sukobe ako je on kod kuće eventualno samo s tim jednim roditeljem, nema brata, sestre nema. Pa kako on rješava te situacije u skupini. Svakako podrška velika da smo im ono. Da im damo svu svoju pomoć koju možemo. Nas, mene konkretno tražili su puno literature. Hoće se educirati. (S13)*

Finalno pitanje ostavilo je mogućnost odgajateljicama da **dodaju još nešto što smatraju bitnim za ovu temu, a što nije spomenuto u intervjuu.** Većina odgajateljica nije imala nikakav dodatan komentar koji je htjela podijeliti (9). Dvije odgajateljice su za kraj još jednom rezimirale svoje glavne misli i ideje, dok je jedna odgajateljica istaknula žaljenje što do razvoda uopće dolazi, a druga zadovoljstvo zbog postojanja istraživanja koja se bave ovom tematikom.

*Pa ne znam, ja bih sad morala ono evocirat svoje iskustvo i svoje ovaj uspomene. Ono što mislim da je bitno da se netko uopće bavi s tom temom. To, to mislim da je bitno. Jer čim se netko bavi s tom temom znači da netko o tome promišlja i onda možda u neko dogledno vrijeme će se o tome malo više govoriti. Nekako mislim da je to i razina našeg društva da su neke stvari još uvijek tabu da bi se o njima javno govorilo. Pa niti se o njima govori javno, niti onda ti ljudi o kojima se radi ne žele javno govoriti jer misle da će bit obilježeni na neki način, da će se na njih gledat drugačije, a mislim da to ne bi trebalo bit tako. (S9)*

Na osnovi dobivenih podataka možemo odgovoriti na treće istraživačko pitanje, odnosno zaključiti da se odgajateljice vide odgovornima za pružanje podrške članovima jednoroditeljskih obitelji. Ne samo da se smatraju odgovornim, smatraju da je njihova dužnost i zadaća pružiti pomoć onima kojima treba. U traženju odgovornosti najčešće kreću od sebe. Nešto slabije su informirane o izvorima podrške izvan ustanova u kojima rade. Nadalje, odgajateljice smatraju bitnim uvažavanje financijskih mogućnosti roditelja, kao i veću fleksibilnost po pitanju vremena. Međutim, razmišljajući o financijama više su usmjerene na ono što ustanova može napraviti, dok po pitanju vremena navode što one osobno mogu napraviti. Odgajateljice nude širok spektar smjerova u kojima bi pomoć mogla ići, što upućuje na promišljanje o ovom problemu. Zaključno, smatraju da su pristupačnost, srdačnost i osmijeh ključ svake dobrodošlice.

## 7. Zaključak

Pojava stereotipa u percepcijama jednoroditeljskih obitelji od strane pedagoških stručnjaka, ali i različitih dionika društva, nije nepoznanica. Stoga ne čudi da je uslijed povećanja broja jednoroditeljskih obitelji u ukupnom broju obitelji došlo i do porasta interesa za ovu temu među brojnim domaćim i stranim autorima. Lynch (2011; prema Walsh i sur., 2017) ističe da je zadaća svakog pedagoškog stručnjaka, ali prvenstveno njegova profesionalna odgovornost, da osigura jednake šanse svakom djetetu i njegovoj obitelji. Međutim, istraživanja Santrock i Tracy (1978), Ganong i sur. (1990), Hetherington i Stanley-Hagan (2002), Raboteg-Šarić i sur. (2003), Guttman i sur. (2008), Larrabee i Kim (2010), Raboteg-Šarić i Pećnik (2010), Maleš i Kušević (2011), Amato (2012), Shema (2015) i dr. potvrđuju da to nije uvijek tako. Rezultati navedenih istraživanja ukazuju na potrebu za većom svijesti stručnjaka o vlastitoj percepciji različitih obiteljskih struktura, a ovaj se rad bavio perspektivom odgajatelja kao jednog od stručnjaka s kojim se u ranom periodu djetetova života jednoroditeljske obitelji gotovo svakodnevno nalaze u kontaktu.

U teorijskom dijelu rada najprije su predstavljeni termini obitelji i jednoroditeljske obitelji, nakon čega je prikazan položaj jednoroditeljske obitelji kroz povijest, kao i trenutna slika obitelji u Hrvatskoj. Naglasak teorijskog dijela rada stavljen je na važnost kvalitetne suradnje stručnjaka s jednoroditeljskim obiteljima, odnosno stručnjačku percepciju karakteristika članova jednoroditeljskih obitelji i mogućih potreba u suradnji s ustanovom ranog i predškolskog odgoja.

Osnovni problem empirijskog dijela istraživanja bio je utvrditi kako odgajatelji percipiraju karakteristike članova jednoroditeljskih obitelji te koliko u vlastitoj praksi prepoznaju specifične potrebe koje članovi jednoroditeljskih obitelji mogu imati u suradnji s ustanovom ranog i predškolskog odgoja. Pokušalo se utvrditi primjećuju li odgajatelji neke razlike u specifičnim karakteristikama članova jednoroditeljskih obitelji u odnosu na članove drugih obiteljskih struktura, koliko u vlastitoj praksi prepoznaju specifične potrebe koje jednoroditeljske obitelji mogu imati u suradnji s ustanovom ranog i predškolskog odgoja te koliko sebe osobno smatraju odgovornim za pružanje podrške članovima jednoroditeljskih obitelji. Istraživanje je provedeno na uzorku od 13 odgajateljica koje su imale iskustva suradnje s nekim od oblika jednoroditeljskih obitelji. Rezultati pokazuju kako odgajateljica uglavnom pozitivno percipiraju karakteristike (osobine i ponašanja) roditelja i djece iz jednoroditeljskih obitelji, ali i da imaju nedovoljno razvijenu svijest o specifičnim potrebama koje bi roditelji mogli imati u suradnji. Konkretnije, dobiveni rezultati ukazuju na izrazito

pozitivnu odgajateljsku percepciju karakteristika roditelja iz jednoroditeljskih obitelji. U percepciji dječjih karakteristika skloniji su negativnije procjenjivati dječju emocionalnu i socijalnu razinu. Međutim, odgajateljice su izrazito oprezne u donošenju zaključaka te ističu da su to primjeri iz njihova iskustva koje ne žele generalizirati na svu djecu iz jednoroditeljskih obitelji. Nadalje, odgajateljice prepoznaju najčešće potrebe jednoroditeljskih obitelji, poput potrebe za savjetodavnim radom, mogućih prilagodbi vremenskih zahtjeva i financijskih potraživanja, dok su potrebe poput važnosti održavanja odnosa s oba roditelja (kada je to moguće) i veća inkluzivnost vlastite prakse ipak nešto manje osviještene. Ovakvi nalazi ukazuju da odgajateljice najmanje prepoznaju one potrebe na koje najviše mogu utjecati, što je svakako potrebno dodatno osvijestiti. U konačnici, odgajateljice sebe smatraju važnom osobom za pružanje podrške roditeljima i članovima jednoroditeljskih obitelji te nude različite ideje moguće podrške, koje su u skladu sa suvremenim prijedlozima znanstvenika za poboljšavanje kvalitete rada. Ono što se pokazalo kao značajnim nedostatkom je nedovoljno poznavanje izvora podrške izvan ustanove u kojoj su zaposlene, što ukazuje na potrebu dodatnog informiranja kako bi bile što kompetentnije u pružanju stručne pomoći roditeljima. Isto tako, odgajateljice su često imale potrebu naglašavati da ne prave razliku između različitih obiteljskih struktura, što ukazuje na pozitivnu svijest o mogućoj štetnosti takvih aktivnosti, ali isto tako, smatram da ih je potrebno dodatno osvijestiti da uočavanje potreba kao nečega što zaista postoji ne vodi nužno izdvajanju ili etiketiranju djece i roditelja već se to izdvajanje/etiketiranje dešava kao rezultat neprimjerenih reakcija na uočene potrebe. Osobito ohrabrujućim smatram što je kod polovice odgajateljica uočen pokušaj balansiranja između važnosti koju pridaju obiteljskoj strukturi u ostvarivanju suradnje i svijesti da obiteljska struktura ne bi smjela biti presudan faktor u tome.

Provedeno istraživanje ima različita ograničenja. Prvim ograničenjem smatram nemogućnost da sama direktnim kontaktom dođem do sudionika istraživanja. Pojedinci iz uzorka odabrani su od strane stručnih suradnika ustanove, što ostavlja mogućnost pristranosti stručnog tima pri selekciji odgajatelja pa se postavlja pitanje bi li rezultati bili podjednaki da sam u ustanovi sama mogla nasumično odabrati jednog pojedinca koji zadovoljava kriterij iskustva suradnje s jednoroditeljskim obiteljima. Ono što svakako treba spomenuti je i moguće davanje socijalno poželjnih odgovora na što može upućivati i nedosljednost među pojedinim odgovorima odgajateljica, a što se odražava na dobivene rezultate istraživanja. Iako se pitanjima intervjuja maksimalno nastojalo ograničiti sugeriranje poželjnih odgovora, ne može se zanemariti moj utjecaj na davanje pojedinih odgovora zbog manjka iskustva u vođenju intervjuja. Isto tako, potrebno je u obzir uzeti i subjektivnost mene kao istraživačice



prilikom interpretacije samih rezultata. Broj sudionika koji je bio dovoljan za potrebe ovoga rada (13) nije dovoljan da bi se donosile generalizacije za cijelu populaciju odgajatelja o postojanju ili ne postojanju stereotipa u njihovim percepcijama. Mogući nedostatak istraživanja jest i izostanak pitanja u protokolu kojim bi odgajateljice ukazale na one vještine i znanja u kojima se osjećaju najnesigurnije, odnosno za koje smatraju da su im potrebna dodatna znanja, a koja bi im bila korisna za ostvarivanje što kvalitetnije suradnje s roditeljima iz jednoroditeljskih obitelji i u radu s djecom.

Također, više od pola sudionika imalo je više od 15 godina radnog iskustva pa bi bilo zanimljivo istražiti ove percepcije među populacijom odgajatelja s puno manjim radnim iskustvom. Isto tako, zanimljivo bi bilo usporediti promišljanja odgajatelja i njihovih stručnih suradnika pedagoga u dimenzijama koje se odnose na angažman ustanove i angažman pojedinaca te uočiti koliko se njihove izjave podudaraju, a koliko razlikuju.

Usprkos ograničenjima, dobivene rezultate smatram značajnim za pedagošku znanost i praksu, vjerujući kako mogu pridonijeti boljem razumijevanju položaja jednoroditeljskih obitelji u kontekstu ustanova ranog i predškolskog odgoja. Manjak literature koji bi govorio o stereotipnim percepcijama odgajatelja prema različitim obiteljskim strukturama i njezinim članovima te njihovom utjecaju na roditelje i dijete može se odražavati na kvalitetu odgajateljskog rada jer im ne nudi dovoljno izvora koji potvrđuju štetnost takvog djelovanja. Stoga ovaj rad predstavlja prilog domaćem znanstvenom kontekstu nudeći dublji uvid u odgajateljske percepcije karakteristika i potreba članova jednoroditeljskih obitelji te pojavu mogućih stereotipa u tim percepcijama. Međutim, smatram da su za bolje razumijevanje ove problematike nužna istraživanja koja se temelje na eksperimentalnom nacrtu poput istraživanja Guttman i Broudo (1989) i Guttman i sur. (2008) ili promatranju interakcija odgajatelja i djece, odnosno odgajatelja i roditelja.

## 8. Literatura

Amato, P. R. (2012), The Consequences of Divorce for Adults and Children: An update. *Društvena istraživanja*, 23 (1), 5-24.

Bartulović, M., Kušević, B. (2016), *Što je interkulturno obrazovanje? Priručnik za nastavnike i druge znatiželjnike*. Zagreb: CMS.

Baum, A. C., Swick, K. J. (2008), Dispositions Toward Families and Family Involvement: Supporting Preservice Teacher Development. *Early Childhood Education Journal*, 35, 579-584.

Bloom, R. L. (2001), I'm Poor, I'm Single, I'm a Mom, and I deserve respect: Advocating in Schools As and With Mothers in Poverty. *Educational Studies*, 32 (3), 300 – 316.

Brajša-Žganec, A., Lopižić, J., Penezić, Z. (2014), *Psihološki aspekti suvremene obitelji, braka i partnerstva*. Zagreb: Hrvatsko psihološko društvo, Naklada Slap.

Braun, V., Clarke, V. (2006), Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3, 77-101.

Buljan Flander, G., Karlović, A. (2004), *Odgajam li dobro svoje dijete? Savjeti za roditelje*. Zagreb: Marko M.

Cochran, M., Niego, S. (2002), Parenting and social networks. U: Bornstein, M. H. (ur.), *Handbook of Parenting. Volume 4. Social Conditions and Applied Parenting*. Mahwah- New Jersey-London: Lawrence Erlbaum Associates, 123 – 149.

Čekolj, N. (2015), *Stavovi studenata pedagogije prema samohranom majčinstvu (Diplomski rad)*. Zagreb, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

Čudina-Obradović, M., Obradović, J. (2006), *Psihologija braka i obitelji*. Zagreb: Golden marketing- Tehnička knjiga.

Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske (2018a), *Hrvatska u brojkama 2017*. Zagreb: Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske. Pretraženo na: <https://www.dzs.hr> (8. kolovoza 2018.)

Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske (2018b), *Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. Kućanstva i obitelji*. Izvješće 1583. Zagreb: Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske. Pretraženo na: <https://www.dzs.hr> (20. svibnja 2018.)

Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske (2018c), *Statističke informacije 2018.* . Zagreb: Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske. Pretraženo na: <https://www.dzs.hr> (8. kolovoza 2018.)

Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske (2018d), *Žene i muškarci u Hrvatskoj 2017*. Zagreb: Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske. Pretraženo na: <https://www.dzs.hr> (8. kolovoza 2018.)

Fišer, S., Marković, N., Ogresta, J., Radat, K. (2007), *"Za" i "o" jednoroditeljskim obiteljima. 2. izmijenjeno i dopunjeno izdanje*. Zagreb: Udruga za unapređenje kvalitete života LET.

Ford, D.Y. (1994), An exploration of perceptions of alternative family structures among university students. *Family Relations*, 43 (1), 68-73.

Galić, B. (2011), Žene i rad u suvremenom društvu – značaj „orođenog“ rada. *Sociologija i prostor*, 189 (1), 25 – 48.

Ganong, L. H., Coleman, M., Mapes, D. (1990), A meta-analytic review of family structure stereotypes. *Journal of Marriage and the Family*, 52 (2), 287-297.

Ganong, L. H., Coleman, M. (1995), The Content of Mother Stereotypes. *Sex Roles*, 32 (7/8), 495 – 513.

Grant, K. B., Ray, J. A. (2009), *Home, School and Community Collaboration – Culturally Responsive Family Involvement*. Los Angeles: SAGE.

Graue, E. (2005), Theorizing and Describing Preservice Teachers' Images of Families and Schooling. *Teachers College Record*, 107 (1), 157-185.

Grozdanić, S. (2000), Jednoroditeljske obitelji prema uzrocima njihova nastanka. *Ljetopis studijskog centra socijalnog rada*, 7, 169-182.

Guttmann, J., Lazar, A., Karni, M. (2008), Teachers' and School Children's Stereotypic Perception of the Child of Divorce: 20 Years Later. *Journal of Divorce & Remarriage*, 49 (1-2), 131-141.

Halmi, A. (1996), *Kvalitativna metodologija u društvenim znanostima*. Zagreb: Pravni fakultet, Studijski centar socijalnog rada.

Halmi, A. (2005), *Strategije kvalitativnih istraživanja u primijenjenim društvenim znanostima*. Jastrebarsko: Naklada Slap.

Hetherington, E. M., Stanley-Hagan, M. (2002), Parenting in Divorced Families. U: Bornstein, M. H. (ur.), *Handbook of Parenting. Volume 3. Being and Becoming Parents*. Mahwah - New Jersey - London: Lawrence Erlbaum Associates, 287 – 317.

Janković, J. (2008), *Obitelj u fokusu*. Zagreb: Etcetera.

Jurčević Lozančić, A. (2011), Redefiniranje odgojne uloge obitelji. *Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje*, 13 (4), 122-150

Juul J. (2002), *Razgovori s obiteljima: perspektive i procesi*. Zagreb: Alinea.

Keresteš, G. (2001), Roditeljsko ponašanje i obiteljska klima u obiteljima samohranih majka. *Društvena istraživanja*, 4-5 (54-55), 903-925.

Kušević, B. (2013), *Odgojne implikacije odgođenoga roditeljstva (Doktorska disertacija)*. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

Kušević, B. (2016), Zainteresirani roditelji uvijek nađu vremena za dolazak u školu! Suradnja obitelji i škole u kontekstu reprodukcije društvenih nejednakosti. *Društvena istraživanja*, 25 (2), 179-198.

Kušević, B. (2017), Nacrtajte mi jednu idealnu obitelj... Hegemonijske konstrukcije idealne obitelji u crtežima studenata pedagogije. *Školski vjesnik: časopis za pedagošku teoriju i praksu*, 66 (3), 309-326.

Larrabee, T. G., Kim, Y. (2010), Preservice Elementary Teachers' Perceptions of Family: Considering Future Instructions on Lesbian- and Gay-Headed Families. *Journal of Research in Childhood Education*, 24 (4), 351-365.

Lichtman, M. (2014), *Qualitative Research for the Social Sciences*. Los Angeles, London, New Delhi, Singapore, Washington DC: Sage Publications, Inc.

Ljubetić, M. (2007), *Biti kompetentan roditelj*. Zagreb: Mali profesor.

Maleš, D., Kušević, B. (2011), Nova paradigma obiteljskoga odgoja. U: Maleš, D. (ur.), *Nove paradigme ranoga odgoja*. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu- Zavod za pedagogiju, 41-66.

Maleš, D. (1988), *Obitelj i uloga spola: utjecaj roditelja na usvajanje uloge spola kod djece*. Zagreb: Školske novine.

Maleš, D. (2003), Afirmacija roditeljstva. U: Puljiz, V., Bouillet, D. (ur.), *Nacionalna obiteljska politika*. Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, 275 – 302.

Matijević, M., Bilić, V., Opić, S. (2016), *Pedagogija za učitelje i nastavnike*. Zagreb: Školska knjiga.

Mrnjavac, A. (2014), Utjecaj jednoroditeljske obitelji na emocionalne i ponašajne probleme djece predškolske dobi. *Školski vjesnik- časopis za pedagoškijsku teoriju i praksu*, 63 (3), 433-452.

O'Reilly, A. (2010), *Encyclopedia of Motherhood (1.izdanje)*. Los Angeles, London, New Delhi, Singapore, Washington DC: Sage Publications, Inc.

Patterson, C. J. (2013), Family Lives of Lesbian and Gay Adults. U: Peterson, G. W., Bush, K. R. (ur.), *Handbook of Marriage and the Family. Third Edition*. New York: Springer, 659-676.

Pećnik, N. (2006), Jednoroditeljske obitelji. U: Bayley, D., Gorančić-Lazetić, H. (ur.), *Neumreženi: Lica socijalne isključenosti u Hrvatskoj*. Zagreb: Program Ujedinjenih naroda za razvoj (UNDP) u Hrvatskoj, 71-76.

Peterson, G. W., Bush, K. R. (2013), Diverse Families: Island of Refuge in the Midst of Troubled Waters? U: Peterson, G. W., Bush, K. R. (ur.), *Handbook of Marriage and the Family. Third Edition*. New York: Springer, 887-896.

Petz, B., Furlan, I., Kljajić, S., Kolesarić, V., Krizmanić, M., Szabo, S., Šverko, B. (1992), *Psihologijski rječnik*. Zagreb: Prosvjeta.

Puljiz, V., Zrinščak, S. (2002), Hrvatska obiteljska politika u europskom kontekstu. *Revija za socijalnu politiku*, 9 (2), 117-137.

- Raboteg-Šarić, Z., Pećnik, M. (2010), Stavovi prema samohranom roditeljstvu. *Revija za socijalnu politiku*, 17 (1), 5-25.
- Raboteg-Šarić, Z., Pećnik, N., Josipović, V. (2003), *Jednoroditeljske obitelji: osobni doživljaj i stavovi okoline*. Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži.
- Rijavec, M. (2000), *Čuda se ipak događaju: psihologija pozitivnog mišljenja*. Zagreb: IEP.
- Rosić, V. (1998), *Obiteljska pedagogija*. Rijeka: Filozofski fakultet u Rijeci.
- Santrock, J. W., Tracy, R. L. (1978), Effects of Children's Family Structure Status on the Development of Stereotypes by Teachers. *Journal of Educational Psychology*, 70 (5), 754-757.
- Shema, A. (2015), *Troubling "Family": How Primary Grade Teachers Conceptualize and Negotiate Normative Construction of Family in Elementary Education (Doktorska disertacija)*. New York: University of Rochester. Dostupno na: <https://urresearch.rochester.edu/institutionalPublicationPublicView.action?institutionalItemId=29220&versionNumber=1#?> (13. kolovoza 2018.)
- Starc, B., Čudina-Obradović, M., Pleša, A., Profaca, B., Letica, M. (2004), *Osobine i psihološki uvjeti razvoja djeteta predškolske dobi. Priručnik za odgojitelje, roditelje i sve koji odgajaju djecu predškolske dobi*. Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga.
- Suoto-Manning, M., Swick, K. J. (2006), Teachers' Beliefs about Parent and Family Involvement: Rethinking our Family Involvement Paradigm. *Early Childhood Education Journal*, 34 (2), 187-193.
- Turner-Vorbeck, T. (2008), From Textbooks to the Teacher's Lounge: The Many Curricula of Family in Schools. U: Turner-Vorbeck, T., Miller Marsh, M. (ur.), *Other Kinds of Families: Embracing Diversity in Schools*. New York: Teachers College, Columbia University, 176-191.
- Vukasović, A. (1998), *Odgojna funkcija hrvatskih obitelji*. Zagreb: Društvo hrvatsko-slovačkog prijateljstva.
- Walsh, B. A., DeFlorio, L., Burnham, M. M., Weiser, D. A. (2017), *Introduction to Human Development and Family Studies*. New York: Routledge.

Weinraub, M., Horvath, D. L., Maray, B. G. (2002), Single parenthood. U: Bornstein, M. H. (ur.), *Handbook of Parenting. Volume 3. Being and Becoming Parents*. Mahwah- New Jersey- London: Lawrence Erlbaum Associates, 3, 109 – 141.

Zakon o radu-pročišćeni tekst zakona (2017), *Narodne novine*, 93/14, 127/17. Dostupno na: <https://www.zakon.hr> (20. srpnja 2018.)

## 9. Prilozi

### Prilog 1: Odobrenje za provedbu istraživanja

Odsjek za pedagogiju

Filozofskoga fakulteta

Ivana Lučića 3, 10 000 Zagreb

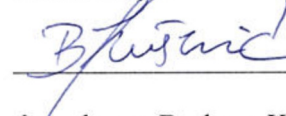
### ODOBRENJE ZA PROVEDBU ISTRAŽIVANJA

Studentici Marini Pavlović odobrava se provedba istraživanja pod nazivom *Karakteristike i potrebe članova jednoroditeljskih obitelji: perspektiva stručnjaka u ustanovama ranog i predškolskog odgoja* i mentorstvom doc. dr. sc. Barbare Kušević u svrhu izrade diplomskoga rada.

Temeljem uvida u nacrt istraživanja te sve instrumente i postupke čija se primjena planira, mentorica potvrđuje da istraživanje udovoljava općim etičkim načelima istraživanja u društvenim znanostima.

Zagreb, 24. srpnja 2018. godine

Mentorica:



doc. dr. sc. Barbara Kušević



## **Prilog 2:** Suglasnost za provođenje i snimanje intervjua

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Odsjek za pedagogiju

### **SUGLASNOST ZA PROVOĐENJE I SNIMANJE INTERVJUA**

Ovu suglasnost dajem u svrhu sudjelovanja u istraživanju studentice Marine Pavlović, koje se provodi za potrebe izrade diplomskog rada pod naslovom „Karakteristike i potrebe članova jednoroditeljskih obitelji: perspektiva stručnjaka u ustanovama ranog i predškolskog odgoja“. Mentorica ovog istraživanja je doc. dr. sc. Barbara Kušević. Potvrđujem da me studentica informirala o cilju i tijeku istraživanja.

Suglasan/suglasna sam s time da sudjelujem u intervjuu koji će se snimati diktafonom, a čiji će se audio zapis koristiti isključivo za potrebe ovog rada. Pristup audio zapisu i transkriptima imat će isključivo studentica i mentorica. Također, suglasan/suglasna sam s time da će se u diplomskom radu pojedini dijelovi intervjua citirati ili parafrazirati, ali uz strogo poštivanje moje anonimnosti.

Potvrđujem da je moj pristanak na istraživanje potpuno dobrovoljan te sam osviješten/a i da imam pravo odustati u bilo kojem trenutku. Također sam osviješten/a da se za uvid u rezultate istraživanja mogu javiti studentici putem e-mail adrese: \*\*\*\*\*@hotmail.com<sup>15</sup>.

Izjavljujem i vlastoručnim potpisom potvrđujem da navedene naputke u cijelosti razumijem i prihvaćam.

Datum i mjesto: \_\_\_\_\_

Ime i prezime: \_\_\_\_\_

Potpis: \_\_\_\_\_

---

<sup>15</sup> E-mail adresa istraživačice nije napisana radi zaštite podataka.

### Prilog 3: Protokol intervjua

Istraživačka pitanja	Pitanja u intervjuu
<b>1. Primjećuju li odgajatelji neke razlike u specifičnim karakteristikama članova jednoroditeljskih obitelji u odnosu na članove drugih obiteljskih struktura?</b>	<ol style="list-style-type: none"><li>1. Kako biste definirali funkcionalnu obitelj?</li><li>2. Jeste li u svome radu ikada promišljali o važnosti obiteljske strukture za suradnju obitelji i ustanove ranog i predškolskog odgoja? Ako da, što Vas je motiviralo na to promišljanje?</li><li>3. Trebate li Vi kao odgajatelj znati u kakvoj obiteljskoj strukturi dijete živi? Zašto?</li><li>4. Primjećujete li neke razlike u karakteristikama ili ponašanju roditelja iz jednoroditeljskih obitelji u odnosu na roditelje iz drugih obiteljskih struktura? Pojasnite svoj odgovor.</li><li>5. Primjećujete li neke razlike u karakteristikama, ponašanju ili napredovanju djece iz jednoroditeljskih obitelji u odnosu na djecu iz drugih obiteljskih struktura? Pojasnite svoj odgovor.</li><li>6. Smatrate li da su jednoroditeljske obitelji po bilo kojemu čimbeniku odgojno ranjive? (Postoje li neki faktori vezani za jednoroditeljske obitelji zbog kojih je funkcionalnost obitelji teže ostvariti nego u dvoroditeljskoj obiteljskoj strukturi?)</li></ol>
<b>2. Koliko su odgajatelji upoznati sa specifičnim potrebama koje jednoroditeljske obitelji mogu imati u suradnji s ustanovom ranog i predškolskog odgoja?</b>	<ol style="list-style-type: none"><li>7. Kakva su Vaša dosadašnja iskustva suradnje s jednoroditeljskim obiteljima?</li><li>8. Što Vam u ostvarivanju odnosa s roditeljima iz jednoroditeljskih obitelji predstavlja najveći izazov? Je li taj izazov specifičan upravo za jednoroditeljsku obiteljsku strukturu?</li><li>9. Smatrate li da roditelji iz jednoroditeljskih obitelji imaju neke specifične potrebe u suradnji s ustanovom ranog i predškolskog odgoja? Ako da, koje? Ako ne, zašto ne? (Možete li se dosjetiti još nekog razloga zbog kojeg bi jednoroditeljske obitelji mogle imati specifične</li></ol>

	<p>potrebe u suradnji s ustanovom ranog i predškolskog odgoja? Jeste li u svojoj praksi primijetili neke specifične potrebe roditelja iz jednoroditeljskih obitelji?)</p>
<p><b>3. Koliko odgajatelji sebe osobno smatraju odgovornima za pružanje podrške članovima jednoroditeljskih obitelji?</b></p>	<p>10. Što mislite, tko je sve u društvu odgovoran za pružanje podrške članovima jednoroditeljskih obitelji?</p> <p>11. Vidite li sebe osobno odgovornim za pružanje podrške članovima jednoroditeljskih obitelji? Pojasnite svoj odgovor.</p> <p>12. Što Vi možete učiniti da se kvaliteta Vaše suradnje s roditeljima iz jednoroditeljske obitelji poboljša? Činite li već nešto od toga? Pojasnite svoj odgovor.</p> <p>13. Smatrate li da ustanova ranog i predškolskog odgoja i Vi kao odgajatelji trebate brinuti da se djeca i roditelji iz svih obiteljskih struktura u ustanovi osjećaju dobrodošlo? Ako da, kako Vi to postižete? Vidite li neki prostor za daljnji napredak?</p> <p>14. Koliko ustanova ranog i predškolskog odgoja i Vi kao odgajatelj trebate biti fleksibilni prema vremenskim mogućnostima roditelja iz jednoroditeljskih obitelji?</p> <p>15. Koliko ustanova ranog i predškolskog odgoja i Vi kao odgajatelj trebate biti osjetljivi u financijskim potraživanjima od roditelja iz jednoroditeljskih obitelji (npr. dodatnim aktivnostima, izletima, materijalima koje roditelji moraju donijeti)? Je li financijska osjetljivost nešto što je bitno za jednoroditeljske obitelji?</p> <p>16. Smatrate li da ustanova ranog i predškolskog odgoja i Vi kao odgajatelj možete podržavati roditelje iz jednoroditeljskih obitelji u nekim odgojnim izazovima s kojima se susreću?</p> <p>17. Padaju li Vam na pamet još neki oblici podrške jednoroditeljskim obiteljima koji bi mogli biti značajni?</p>

- |  |   |
|--|---|
|  | <p>18. Biste li na kraju ovog našeg razgovora rekli da je opravdano promišljati o specifičnostima suradnje s pojedinim obiteljskim strukturama ili pak da je sama obiteljska struktura nebitna za kvalitetu suradničkog odnosa?</p> <p>19. Želite li dodati još nešto što smatrate bitnim za ovu temu, a što dosad nismo spomenuli?</p> |
|--|---|

**Prilog 4:** Popis detektiranih kodova u odgovorima sudionika

<b>Tema</b>	<b>Kod</b>	<b>Definicija koda</b>	<b>Frekvencija</b>
<b>Definicija funkcionalne obitelji</b>	KOM	Komunikacija među članovima.	6
	SIZ	Sreća i zadovoljstvo članova.	5
	DO	Dobri odnosi članova.	4
	2R-D	Dva roditelja i dijete/djeca.	4
	B	Briga o djetetu.	4
	NBRČ	Ne ovisi o broju članova.	3
	OM-D	Otac, majka i dijete/djeca.	2
	U	Uvažavanje.	2
	ANG	Angažiranost svih u brizi za dijete.	2
	OČ-MČ	Odrasli i mlađi članovi.	1
R-PR	Rituali i pravila.	1	
<b>Važnost obiteljske strukture za suradnju obitelji s ustanovom ranog i predškolskog odgoja</b>	BST	Struktura bitna za suradnju.	7
	BST-NBST	Struktura i bitna i nije bitna za suradnju.	6
<b>Razlozi važnosti poznavanja obiteljske strukture iz koje dijete dolazi</b>	RPO	Bolje razumijevanje dječjeg ponašanja.	8
	PRIL-R	Prilagođavanje vlastitog rada u radu s djecom.	4
	KOM-RR	Komunikacija i rad s roditeljima.	4
<b>Razlike u karakteristikama i ponašanju roditelja iz jednoroditeljskih obitelji</b>	NRA	Nema razlika.	6
	VPA	Povećana pažnja.	5
	PO	Popustljiviji.	2
	VNE	Veća nesigurnost i nepovjerenje.	2
<b>Razlike u karakteristikama, ponašanju i napredovanju djece iz jednoroditeljskih obitelji</b>	NRA	Nema razlika.	5
	OS	Osjetljiviji su.	4
	MSOCI	Manje socijalnih iskustava.	3
	AGP	Agresivna ponašanja.	2
	PRO	Privrženiji odraslima.	2
	Č-RE	Češća regresija.	2
	ODGO	Odgovorniji.	1
	RAZ	Pojava razmaženosti.	1
<b>Čimbenici odgojne ranjivosti jednoroditeljskih obitelji</b>	MVR	Nedostatak vremena.	4
	DIO	Nemogućnost dijeljenja odgovornosti	4
	MF	Manjak financija.	3
	T-ORG	Teža organizacija.	3

	-RANJ	Nisu odgojno ranjive.	2
	MIZU	Manjak izvora za učenje djeteta.	1
	TO	Teži odgoj.	1
<b>Iskustva suradnje s jednoroditeljskim obiteljima</b>	POZ-I	Pozitivna ili ista.	10
	NDEF	Nije definirano	3
	RSU-OR	Rjeđa komunikacija s oba roditelja.	3
	MINFO	Nedijeljenje informacija među roditeljima.	2
	OGO-R	Ogovaranje drugog roditelja.	2
	EMR-R-O	Emocionalne reakcije odgajatelja.	2
	SU-PO	Suradnja s proširenom obitelji.	1
	OPAT	Stvaranje opuštene atmosfere.	1
	UOP	Usklađivanje odgojnih postupaka.	1
<b>Specifične potrebe jednoroditeljskih obitelji u suradnji s ustanovom ranog i predškolskog odgoja</b>	SAV	Potreba za savjetodavnim radom.	7
	MF	Manjak financija.	5
	MVR	Nedostatak vremena.	4
	SU-OR	Suradnja s oba roditelja	1
	PRIL-R	Prilagođavanje vlastitog rada u radu s djecom.	1
<b>Dionici društva odgovorni za pružanje podrške jednoroditeljskim obiteljima</b>	URIPO	Ustanova ranog i predškolskog odgoja i njezini zaposlenici.	8
	CSS	Centar za socijalnu skrb.	8
	ŠK	Škola u koju dijete ide.	5
	UIŠO	Uža i šira obitelj.	5
	MIN	Država.	3
	UDR	Udruge samohranih roditelja.	2
	MZ	Mjesna zajednica.	2
	PU	Policajska uprava.	1
<b>Aktivnosti za poboljšavanje suradnje s jednoroditeljskim obiteljima</b>	RAZ	Razno.	9
	ČINDS	Češći individualni sastanci s roditeljima.	6
	D-EDU	Dodatna edukacija odgajatelja.	4
	VPRIS	Veća pristupačnost odgajatelja.	2
	PRI-MAT	Prilagođeni materijali o dječjem radu u grupi.	2
	SAV-IZV	Savjetovanje o izvorima podrške.	2

<b>Stvaranje atmosfere dobrodošlice u ustanovi</b>	VED-DOČ	Topli i vedri dočeci djece i roditelja.	7
	RAVN-JED	Zalaganje za ravnopravnost i jednakost.	5
	PRIS-SAV	Pristupačnost za davanje savjeta.	4
	O-KOM	Otvorena komunikacija.	2
	NEFD	Zajednička neformalna druženja.	1
	RUSK	Boravak roditelja u skupinama.	1
	PRI-PRIS	Prilagođeni pristup obiteljima.	1
<b>Fleksibilnost prema vremenskim mogućnostima roditelja</b>	DOG-IND	Dogovaranje za termine individualnih sastanaka.	6
	PROD-RA	Duži rad kod kašnjenja.	2
	DEŽ	Dodatna popodnevna dežurstva.	2
	KAS-DOL	Kasniji dolazak djece u grupu.	2
	VRAZ	Više razumijevanja.	1
<b>Financijska potraživanja od roditelja iz jednoroditeljskih obitelji</b>	FIN-U	Ustanova financira izlete i predstave potrebnima.	7
	JEF-PON	Prihvatanje jeftinijih ponuda.	2
	VR-RAS	Vremenski rasteretiti financijska davanja.	2
	DON	Prikupljanje donacija.	1
	RAZM	Razmjena odjeće.	1
	BESP	Besplatne predstave unutar ustanove.	1
<b>Savjetodavni rad s roditeljima iz jednoroditeljskih obitelji</b>	MPOM	Vjera u vlastite sposobnosti i znanja.	7
	POVR	Mogu pomoći koliko roditelji žele pomoć.	6

**Prilog 5:** Kategorije odgovora sudionika

<b>Tema</b>	<b>Naziv kategorije</b>	<b>Kodovi unutar kategorije</b>	<b>Frekvencija</b>
Definicija funkcionalne obitelji	Obiteljska klima	KOM,SIZ,DO,U,R-PR	18
	Broj članova	2R-D, OM-D, OČ-MČ, NBRČ	10
	Odgoj djeteta	B,ANG	6
Povezanost obiteljske strukture i suradnje s ustanovom ranog i predškolskog odgoja	Povezana	BST	7
	Povezana i nepovezana	BST-NBST	6
Razlozi važnosti poznavanja obiteljske strukture iz koje dijete dolazi	Odnos s djecom	RPO, PRIL-R	12
	Odnos s roditeljima	KOM-RR	4
Razlike u karakteristikama i ponašanju roditelja iz jednoroditeljskih obitelji	Nema razlika	-RA	6
	Ponašanje	VPA, PO, VNE	9
Razlike u karakteristikama, ponašanju i napredovanju djece iz jednoroditeljskih obitelji	Nema razlika	-RA	5
	Emocionalnost	OS, PRO	6
	Ponašanje	Č-RE, ODGO, RAZ, AGP	6
	Socijalnost	MSOCI	3
Čimbenici odgojne ranjivosti jednoroditeljskih obitelji	Ljudi	DIO, T-ORG, MIZU, TO	9
	Vrijeme	MVR	4
	Financije	MF	3
	Nisu ranjive	-RANJ	2
Iskustva suradnje s jednoroditeljskim obiteljima	Pozitivna ili jednaka	POZ-I	10
	Komunikacija s obitelji	RSU-OR, OGO-R, EMR-R-O, SU-PO, OPAT, UOP	10



	Komunikacija unutar obitelji	MINFO	2
	Neodređena	NDEF	3
Specifične potrebe jednoroditeljskih obitelji u suradnji s ustanovom ranog i predškolskog odgoja	Odnos s roditeljima	SAV, SU-OR	8
	Financije	MF	5
	Vrijeme	MVR	4
	Odnos s djetetom	PRIL-R	1
Dionici društva odgovorni za pružanje podrške jednoroditeljskim obiteljima	Odgajno-obrazovne ustanove	URIPO, ŠK	13
	Država	CSS, MIN, MZ, PU	14
	Ostalo	UIŠO, UDR	7
Aktivnosti za poboljšavanje suradnje s obiteljima	Razno	RAZ	9
	Više kontakata	ČINDS, VPRIS	8
	Edukacija	D-EDU, SAV-IZV	6
	Materijali	PRI-MAT	2
Stvaranje atmosfere dobrodošlice u ustanovi	Ponašanje odgajatelja	VED-DOČ, PRIS-SAV, O-KOM	13
	Djelatnosti cijele ustanove	RAVN-JED, NEFD, RUSK, PRI-PRIS	8
Fleksibilnost prema vremenskim mogućnostima roditelja	Odgajatelji	DOG-ING, PROD-RA, VRAZ	9
	Ustanova ranog i predškolskog odgoja	DEŽ, KAS-DOL	4
Financijska potraživanja od roditelja iz jednoroditeljskih obitelji	Osjetljivost ustanove	FIN-U, DON, RAZM, JEF-PON	11
	Prijedlozi moguće osjetljivosti	VR-RAS, BESP	3
Savjetodavni rad s roditeljima iz jednoroditeljskih obitelji	Savjetodavni rad	MPOM, POVR	13